

Stratonikeia'dan Lagina'ya
From Stratonikeia to Lagina

Ahmet Adil Tırpan Armağanı
Festschrift in Honour of Ahmet Adil Tırpan

AYRIBASIM / OFFPRINT

Stratonikeia'dan Lagina'ya
From Stratonikeia to Lagina

Ahmet Adil Tırpan Armağanı
*Festschrift in Honour of
Ahmet Adil Tırpan*

Editör / Edited by
Bilal Söğüt

YAYINLARI

Stratonikeia'dan Lagina'ya
From Stratonikeia to Lagina
Ahmet Adil Tırpan Armağanı
Festschrift in Honour of Ahmet Adil Tırpan

Editör / Edited by
Bilal Söğüt

ISBN 978-605-4701-13-1
© 2012 Ege Yayınları, İstanbul
Yayıncı Sertifika No / Publisher Certificate No: 14641
Bütün hakları saklıdır. / All rights reserved.

Bu kitapta yayınlanan makalelerdeki bilimsel içerik ve etik ile ilgili tüm sorumluluklar yazarlarına aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.
The academic content and ethical responsibility of the articles published here rest upon their authors.
Quotations may be made with proper citation.

Baskı / Printed by
BİLTUR Basım Yayın ve Hizmet A.Ş.
Üçpınar Cd. Bulgurlu Mh. No: 89 K. Çamlıca, Üsküdar, İstanbul - Türkiye
Tel: +90 216 444 44 03 www.bilnet.net.tr
Sertifika No / Certificate No: 15690

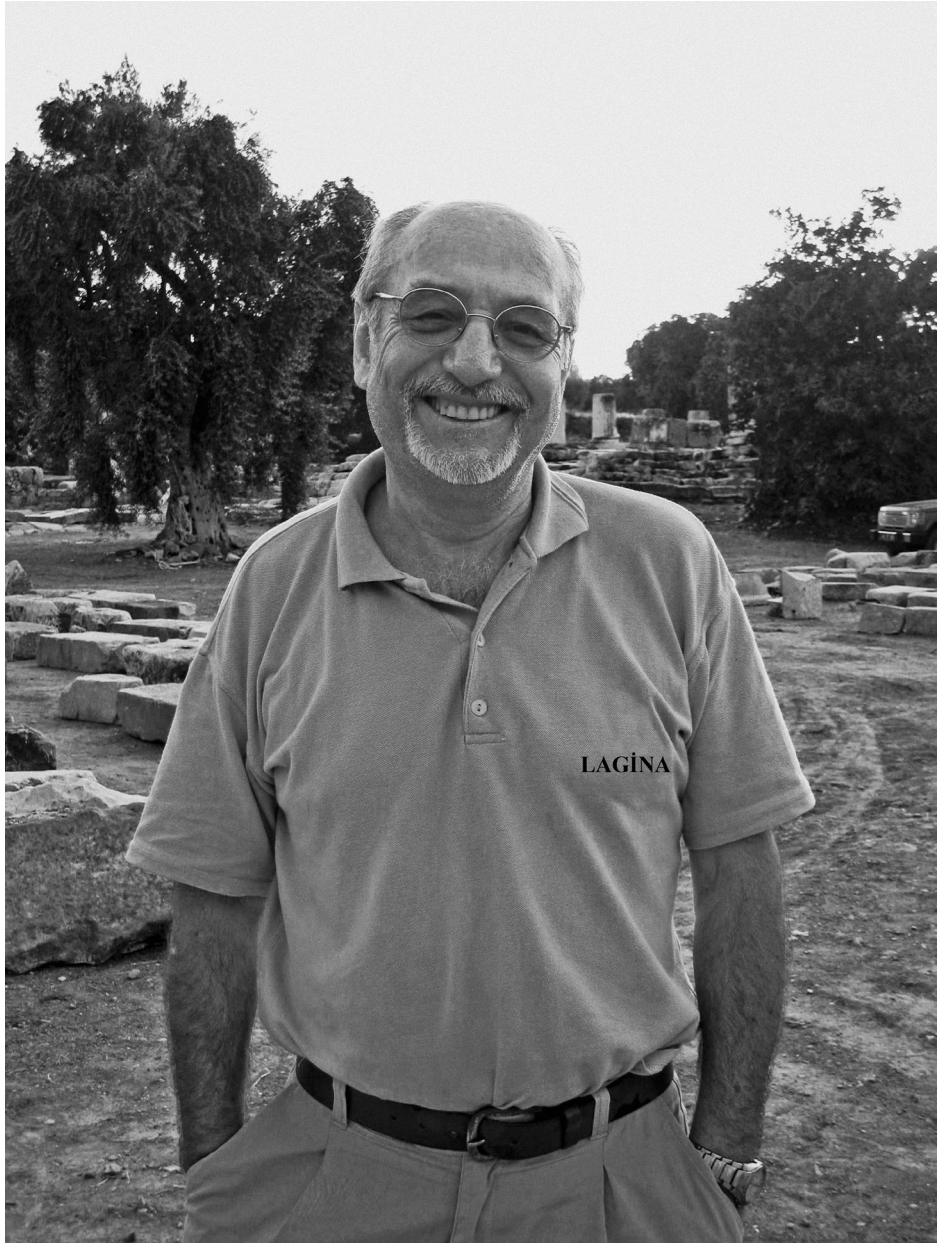
Yapım ve Dağıtım / Production and Distribution
Zero Prod. San. Ltd. Şti.
Abdullah Sokak, No. 17, Taksim
34433 İstanbul - Turkey
Tel: +90 (212) 244 7521 Fax: +90 (212) 244 3209
e.mail: info@zerobooksonline.com
www.zerobooksonline.com/eng
www.egeyayinlari.com

İçindekiler / Contents

Önsöz (Bilal Söğüt)	IX
Sevgili Ahmet Hoca (Ömer Özyiğit)	XI
Prof. Dr. Ahmet Adil Tırpan'ın Özgeçmişi ve Yayınları	XIII
<i>Hayriye Akıl – K. Serdar Girginer</i> Kapadokya Komanası Geç Hellenistik - Roma Dönemleri Seramiği	1
<i>Erdoğan Aslan</i> Simena Limanı	27
<i>Halime Aslan</i> Belentepe'den 2007 Yılına Ait Bir Grup Terracotta Figürin	39
<i>Murat Aydaş</i> Mimar ve Heykeltıraş Thrason	47
<i>Asuman Baldıran</i> Yeni Araştırmalar Işığında Lykaonia Bölgesi Kültüleri	73
<i>Abdulkadir Baran</i> Okkatas'taki (Muğla) Antik Yerleşim ve Thera (Karia) Antik Kenti Lokalizasyonu Çalışmaları	89
<i>Fede Berti</i> Nuovi Dati per le Mura Urbane di Iasos	101
<i>Mustafa Büyükkolancı – Bilal Söğüt</i> Ephesos-Ayasuluk Kompozit Başlığı	115
<i>Aytekin Büyükközer</i> Börükçü'de Atölyeler Mahallesi ve Zeytinyağı Üretimi	127
<i>Ayşe Çalık Ross</i> Sculptural Objects from the Kocakızlar Tumulus in Alpu (Eskişehir)	147
<i>Adnan Diler</i> Aspat (Strobilos) Territoriumunda Eski Çağda Arazi Kullanımı	155
<i>Rafet Dinç</i> Tralleis (1996-2002) Kazı Buluntuları Işığında Mesogis Şarapçılığı ve Sağlık	175
<i>Osman Doğanay</i> Isauria Bölgesi'nde Tanrılar ve Kültürler	199
<i>Ertekin M. Doksanaltı – Erdoğan Aslan</i> Karadeniz'de Antik Bir Ada Yerleşimi: Aretias-Khalkeritis Adası	219

<i>Makbule Ekici</i> Karia Bölgesi Mengefe Mevkii'nden Bir Mezar	241
<i>Aydın Erkuş</i> Hoca Ağacın Hikayesi	249
<i>Sedat Erkut</i> Ege Denizi'nde Thera Adası Üzerine	259
<i>Zeliha Gider</i> Lagina Kuzey Stoanın Ön Cephe Düzenlemesi	263
<i>Erksin Güleç – İsmail Özer – Başak Koca Özer – Mehmet Sağır – Timur Gültekin – Zehra Satar</i> Helenistik ve Roma Dönemi Anadolu Topluluklarının Sağlık Profili	281
<i>Olivier Henry</i> Buildings in the Mountain, the Isolated Settlement of Karapınar in Karia	289
<i>Ian Hodder</i> Çatalhöyük. A Summary of Recent Work Concerning Architecture	303
<i>Erik Hrnčiarik</i> Beinadel Dekorieren mit Kultsymbolen aus Podunajské Múzeum in Komárno (Abk. Pom)	315
<i>Fahri Işık</i> Klasığı İonia'da Hazırlayan Biçem ve Biçim Gelişiminin Anadolu-Hitit Kökeni Üzerine	325
<i>Mehmet Karaosmanoğlu – Mehmet Ali Yılmaz</i> Altıntepe Urartu Kalesi Kanalizasyon Sistemi	353
<i>Güngör Karauğuz – Özsen Çorumluoğlu – İbrahim Kalaycı – İbrahim Asri</i> 3D Digital Photogrammetric Model of Romans' "Birdrock Monument" in the Northwest Region of Anatolia	367
<i>Haşim Karpuz</i> Konya Anıtlarına Ait 1949 Yılında Hazırlanmış Öztartan-Odabaşı Fotoğraf Albümü	375
<i>Abuzer Kızıl</i> Karia'da, Milas'ın Tuzabat Köyünden Bir Oda Mezar	387
<i>Osman Kunduracı</i> Muğla-Yatağan İlçesi Turgut (Leyne) Kasabasının Eski Evleri	399
<i>Klára Kuzmová</i> Architectural Elements in the Samian Ware Decoration Produced in Rheinzabern	423
<i>Serdal Mutlu</i> Pergamon Altarı Hakkında Düşünceler	431
<i>Mária Novotná</i> Zum Stand der Forschung Über Kontakte Zwischen dem Karpatenbecken und dem Ägäischen Raum	447
<i>M. Tuncay Özdemir</i> Milas-Mengefe'den Geç Geometrik Bir Mezar	457
<i>Elif Özer</i> Antik Mimari'de İki Yapı Ögesi: Opus Caementicium ve Tonoz	475
<i>Nurettin Öztürk – Hüseyin Metin</i> Burdur Müzesi'nden Bir Grup Hellenistik Dönem Kandil	483

<i>Ömer Özyiğit</i> Korumacılıkta Yeni Bir Yöntem: Şafak Operasyonları	493
<i>Poul Pedersen</i> Lagina and the Ionian Renaissance	513
<i>Frank Rumscheid</i> Arbeitsrationalisierung im Bauwesen: von der Bosse zum Relieforament	527
<i>Mehmet Sağır – İsmail Özer – Zehra Satar – Erksin Güleç</i> Börükçü ve Lagina Geometrik-Roma Dönemi İnsanları	535
<i>Tunç Sezgin</i> Stratonikeia'dan Bir Kantar	543
<i>Bilal Söğüt</i> Börükçü 2003-2006 Yılları Kazıları	553
<i>Mustafa Şahin</i> Myndos'tan İpek Giysili Bir Kadın Heykeli	587
<i>M. Bülent Şenocak</i> Legio XIIII (XVIII) Cornelei Spinteri	593
<i>Celal Şimşek</i> Laodikeia Batı Tiyatrosu	597
<i>Oğuz Tekin</i> A Catalogue of Weights in the Museums of Bodrum and Milas (Including Some Non-Weight Objects)	613
<i>Mehmet Tekocak</i> 2010 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırmaları Işığında Aksaray (Kapadokya)	623
<i>Nihal Tırpan</i> (Doğu) Berlin'den Geri Getirilen Tabletlerden İki Örnek	649
<i>Ahmet Ünal</i> Çivi Yazılı Belgeler İle Paleoostolojik ve Arkeolojik Buluntular Işığında Eski Anadolu'da Avcılık	657
<i>Banu Yılmaz</i> Stratonikeia'dan Paye Başlığı	693
<i>Mustafa Yılmaz – Osman Doğanay</i> Akseki, İbradı ve Gündoğmuş (Antalya) Çevresi Arkeolojik Çalışmaları	701

ÖNSÖZ

Sunulan bu kitap, eğitim, araştırma, kazı, yayınlar ve destek verdiği çalışmalar ile yurt içi ve yurt dışında Türk Arkeolojisi'nin ön plana çıkması konusunda yoğun mücadeleler veren, bu konuda meslektaşları arasında saygın bir yere sahip olan ve herkese yardım konusunda hiçbir fedakarlıktan kaçınmayan hocam Sayın Prof. Dr. Ahmet Adil TIRPAN için hazırlanmıştır. Meslektaşları ve öğrencileri için yapmış olduklarının karşılığı olarak, teşekkür ve minnettarlık göstergesi olan bu eser, bir grup arkadaşı, meslektaşı ve öğrencileri tarafından kaleme alınan makalelerden oluşmaktadır.

Arkeoloji ile ilgili meslek hayatına Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde başlayan hocam, farklı kazılarda Bakanlık Temsilciliği görevi yapmıştır. Üniversite hayatına Konya Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü'nde adım atan hocam, Türkiye'nin değişik yerlerindeki kazı ve araştırmalarda heyet üyesi olarak bulunmuş, yapılan çalışmalara mimari çizim ve mimarlık eserlerinin değerlendirilmesinde büyük katkılar sağlamıştır. Prehistorik Dönemlerden günümüze farklı kazılara katılmış olması, onun Türkiye Tarihi konusunda doğrudan fikir sahibi olmasını sağlamış ve her zaman ülke bütünü ile ilgili yerinde ve doğru tespitler yapmasına olanak vermiştir.

En uzun süreli katıldığı çalışma, Prof. Dr. Yusuf Boysal başkanlığında yürütülen Stratonikeia kazıdır. Bu antik kentin bir mimar gözüyle ilk detaylı ve bilimsel çizimleri hocam tarafından yapılmıştır. O günün zor şartlarında, kentin detaylı sur duvarı ile birlikte ilk doğru planını çıkaran ve sonrasında kentin içinde bulunan "Stratonikeia Augustus-İmparatorlar Tapınağı" adlı mimari ağırlıklı ilk detaylı çalışmaları yapan hocam A. A. Tırpan olmuştur.

Stratonikeia'da çalışırken Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda 1991-1992 yıllarındaki yoğun kaçak kazılar nedeniyle, Prof. Dr. Yusuf Boysal'ın yönlendirmesine bağlı olarak, hocam A. A. Tırpan'ın burada çalışmasına karar verilmiştir. Sonrasında 1993 yılında Lagina Hekate Kutsal Alanı ve Çevresi'ndeki kazılar başlamıştır. Kazı ve araştırmalara katılmak üzere Karia Bölgesi'ne benim ilk defa gelmem ve hocam ile birlikte kazıya başlamamız bu tarihte, Lagina ile olmuştur. O zaman "Yaşlı ve Düşkünler Evi" olarak kullanılan Turgut Belediye Oteli'nin bir katı, bir protokolle 15 yıllığına kazı başkanlığına verilmişti. Şimdi inanması biraz zor ama o dönemde Milas Müze Müdürlüğü ile birlikte ilk Lagina kazıları, bir tencere ve bir tava ile yaşlı ve düşkünler için verilen yataklarda yatarak başlamış oldu. Her türlü zor şartlara rağmen, hocam A. A. Tırpan'ın bize umutla ve sabırla çalışmamızı, sadece işimize ağırlık vermemizi ve insanlar ile her zaman iyi ilişkiler içinde olmamızı isteyen cümlelerini hiç unutmadım. Aynı içerikte önce babamdan sonrasında hocamdan duyduğum bu nasihatleri her zaman kendimde kıymetli bir hazine gibi tuttum.

Osman Hamdi Bey'in Lagina'da yaptıkları ve Türk Arkeolojisi'ne olan hizmetlerden yaklaşık yüz yıl sonra, hocam A. A. Tırpan başkanlığında yapılan çalışmalar bir ilkti. Bu çalışmalar sayesinde Batı Anadolu'da Labraunda Zeus Kutsal Alanı'ndan sonra en iyi bilinen dini merkez burası oldu. Gelecekte yapılacak restorasyonlar sonucunda bu daha iyi anlaşılacak ve Lagina Hekate Kutsal Alanı bölge için ayrıcalıklı bir yere sahip olacaktır.

Bana göre Lagina'dan daha da önemlisi yine hocamın başkanlığında yürütülen ve o zaman benim de heyet üyesi olarak katıldığım Stratonikeia ile Lagina arasındaki Kutsal Yol Kenarı'nda yapılan, Güney Ege Linyitleri İşletmeleri (GELİ) Müessesesi Müdürlüğü tarafından desteklenen kazılar ve araştırmalardır. Bu

çalışmaların başarı ile sonuçlanmasında, yapılan arkeolojik çalışmaları her zaman destekleyen ve işlerini mükemmel bir şekilde tamamlayabilmesi konusunda ekibin gerekli ihtiyaçlarını karşılayan müdürler Edip Akıncı, Yüksel Akın ve Kenan Emiralioglu ile Müdür Yardımcıları ve tüm GELİ çalışanlarının katkısı büyüktür. Çünkü bu çalışmalar sayesinde pek çok ilkler yaşanmış, siyasi merkez Stratonikeia ile dini merkez Lagina Hekate Kutsal Alanı arasındaki kutsal yol ve kenarındaki yerleşmelerin nasıl konumlandığı ve tarihi süreçleri belirlenmiştir. Stratonikeia ve çevresinde M.Ö. 3. binin ilk yarısından itibaren ölü gömme gelenekleri ve mezar tipleri, Geç Geometrik ile Geç Roma Dönemleri'ne ait küçük yerleşim özellikleri, Arkaik Dönem ve sonrasında dışarıdan Mısır ve Yunanistan, Anadolu'dan Ionia ve Lydia gibi bölgeler ile olan ilişkilere yönelik tespitler yapılmıştır. Aynı kazılarda, Bizans, Beylikler ve Osmanlı dönemlerine ait yerleşim dışında, dini ve sivil mimariye ait kalıntılar, buluntuları ile birlikte kayıt altına alınmıştır. Ayrıca Muğla'nın Milas İlçesi sınırlarındaki Çakıralan ve Hüsamlar Köyleri sınırlarındaki Yeniköy Dekupaj alanlarında Belentepe ve Mengefe gibi iki önemli Geç Geometrik merkez bulunmuştur. Bu ve benzeri tespitlerin hepsi bölge için ilk olmuştur. Bu kazı alanları ile ilgili bu kitap içinde, doğrudan kazıya katılanların kaleme aldıkları yazılar bulunmaktadır. Dilerim gelecekte, kazı ve araştırmalarda bulunan eserler ve yapılan tespitler, kitap olarak toplu bir şekilde yayınlanır.

Hem arkeolog, hem de mimar olarak Türkiye'deki iki kişiden birisi olan hocam, en çok sevdiği mesleği olan arkeolojiyi her zaman ön planda tutmuştur. Yaptığı hizmetlerin tamamı arkeoloji ile ilgili olduğundan, onun mimar olduğunu bilenlerin sayısı oldukça azdır. Türkiye Arkeologlar Derneği'ndeki başkanlığı döneminde pek çok kültür varlığının korunması ve tahribinin önlenmesi konusunda olumlu sonuçlar veren çalışmaları olmuştur. Yurt dışında olduğu gibi ülkemizde de bir "Türk Arkeoloji Enstitüsü" kurulması konusunda girişimlerde bulunmuştur. Ülkemizde son yıllarda Arkeoloji alanında görülen iyi gelişmelerin bu dileğin sonuçlanmasını sağlayacağını, gelecekte diğer meslek gruplarındaki gibi bir "Arkeologlar Odası" ve "Türk Arkeoloji Enstitüsü" nün kurulacağını umut ediyorum.

Bu eserin ortaya çıkmasında, yazılarıyla destek veren hocalarım ve meslektaşlarımın haricinde, bazı kişi ve kurumların da büyük katkısı olmuştur. Öncelikle bu armağan kitabının hazırlanma düşüncesinin başından itibaren her zaman bizim yanımızda olan ve her türlü yardımı esirgemeyen Nihal Tırpan'a içtenlikle teşekkür etmek isterim. Toplanan yazıların düzenlenmesi ve kontrollerinin yapılması esnasında, hafta sonu ve akşam demeden her zaman benimle birlikte çalışan Araştırma Görevlisi Banu Yılmaz, Bilge Yılmaz ve Tunç Sezgin'in haricinde, destek veren Öğr. Gör. Umay Oğuzhanoglu, Arş. Gör. Polat Ulusoy ve Dr. Aytekin Büyüközer ile Yüksek Lisans Öğrencisi Fatma Aytekin'e çok teşekkür ederim.

Tüm bunların haricinde, kitabın giriş bölümünde Prof. Dr. Ahmet A. Tırpan hocam ile ilgili yazıyı kaleme alan değerli hocam Prof. Dr. Ömer Özyiğit'e şükranlarımı sunuyorum. Yapılan fedakarlıkların son noktası olarak bu kitabın adına yakışır bir dizgi ve baskıyla okuyucuların hizmetine sunulmasındaki emek ve katkıları için Sayın Ahmet Boratav ile Ege Yayınları çalışanlarına ve özellikle Hülya Tokmak'a içtenlikle teşekkürler.

Sayın Hocam Prof. Dr. Ahmet Adil Tırpan'a, Arkeoloji Bilimi için öncü çalışmalara destek veren daha nice sağlık, başarı ve güzellikler dolu yıllar dilerim.

Bilal Söğüt

Denizli, Mart 2012

Sevgili Ahmet Hoca,

Yıllar ne çabuk geçti! Daha dün gibiydi seninle tanıştığımız ve arkadaş olduğumuz fakülte yılları. Dostluğumuzdan hiç bir şey eksilmedi o zamandan bu yana. Bu yazıyı kaleme aldığım şu anda, sanatçılar hep birlikte rast makamındaki “Eski Dostlar” şarkısını söylüyor televizyonda. Bu şarkıdaki gibi, kuşlar gibi uçup gitmedik, taşlar gibi yosun tutmadık, yalnız resimlerde de değiliz. Dostluğumuz sürüyor en güçlü bir biçimde.

Yıl 1970. Fakülteyi bitirdiğimiz yıl. Ayı hatırlayamıyorum, Eylül olmalıydı. Boykot nedeniyle sınavlar Eylül ayına kalmıştı. Fakültenin (DTCF) arkeoloji bölümünün bulunduğu üçüncü katının merdivenlerinde karşılaşmıştık. Sen merdivenlerden iniyordun. Ben de merdivenleri çıkıyordum. Yaşlıydı gözlerin. O durumuna çok üzülmüştüm. “Ne oldu “ diye sordum sana! “ Yusuf Hoca (Prof. Dr. Yusuf Boysal) tezimi çevirdi “ dedin. Lisans tezinin yeniden yazılmasına zaman da yoktu. Bir yıl yitirme durumu vardı. Yusuf Hoca bilemezdi geleceğin bilim adamına, idarecisine, dekanına yaptığını. Hemen kararlaştırdık ve bir grup kurduk. Sabaha kadar çalıştık ve tez tümünden yeniden yazıldı. Yusuf Hoca gözlerine inanmamıştı ertesi gün tezi yeniden götürdüğünde. Bu olay, o zamanda da arkadaşlarının seni ne denli sevdiğini göstermesi açısından önemliydi.

Fakülteyi bitirdikten sonra, sen Ankara’da Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde göreve başladın, ben de Bergama Arkeoloji Müzesi’nde. Dört yıl sonra, müzede çalıştığımız yıllarda birlikteki Kıbrıs maceramız, 1974 yılının Ağustos ayı ortalarında İkinci Kıbrıs Barış Harekatı’ndan hemen sonraydı. Kıbrıs’ta görevlendirilen beş kişilik heyet içinde yer almıştık. Raci Temizer, Nurettin Yardımcı ve Selahattin Erdemgil ile birlikte. Görev savaş sonucu kültürel varlıkların zarar görmemesi için çalışmalar yapmaktı. Heyetin en küçükleriydik; fakat oldukça iyi iş çıkarmıştık o zaman. Dağınık olan eski eserleri kontrol altına almıştık çok uğraşarak. Mayınlı tarlaları nasıl gezdiğimizizi anımsıyorum seninle! Kültürel varlıklara karşı “korumacılık duyarlılığı” sende o zamanda da güçlüydü. Daha sonraki yıllarda bu konuda bayrağı tek başına taşıydın. Bu yüzden de başına çok şey geldi. Mesleğine saygısı olan, özellikle kültürel varlıklara duyarlılık gösteren meslektaşların sayısı çok değil ne yazık ki. Bu değerleri kendi çıkarlarına kullananlar da az değil! Kültürel varlıklarımızın yok edilme durumları karşısında sessiz kalan meslektaşlarımızın sayısı ise çoğunlukta. Tarih bu uğurda savaşanları anımsatacaktır insanlığa.

Kültürel varlıklara karşı duyarlı olman, onlara saygı göstermen, onları korumaya çalışman ve bu uğurda büyük uğraşlar vermen, kişilik yapındı ve almış olduğun eğitimin sonucuydu. Bu armağan kitapta sana uygun bir konu seçmeye çalıştım. Kültürel varlıkların korunmasındaki özgün bir yöntemdi konu. Uygulaması ise 20 yıldan bu yana defalarca tarafımızdan gerçekleştiriliyordu.

Sevgili Ahmet Hoca, Türkiye’de hem arkeolog, hem de mimar olan kişi sayısı bir elin parmaklarından azdı ve yitirdiğimiz hocalardan sonra, belki de sen teksin. Bu konu önemli; çünkü arkeolojinin mimarlığı üzerine çalışıyorsun. Mimarlık eğitimini para kazanmak için değil, bilim için yaptın.

En büyük zevkin ava olan merakındı. 1974’de Kıbrıs görevinden dönerken, dükkanlardan satın aldığın tek şey av malzemesiydi. O zaman o kadar çok aldın ki taşımada güçlük çekiyordun. Sınıf arkadaşımız Muammer Demren av arkadaşındı. Muammer aynı zamanda Foça kazılarında en büyük destekçim şu anda. Zaman zaman Muammer ortadan kayboluyordu kazı çalışmaları sırasında. Daha sonra öğreniyorduk birlikte ava gittiğinizi. Sesiniz Anadolu’nun değişik yerlerinden ulaşıyordu bize.

Genç arkeoloji öğrencilerine mesleki konularda her zaman yardımcı oldun, onları eğitmeye çalıştın, yol gösterdin, bilgiler verdin. Bilgi ve deneyiminle yeni kuşaklar yaratmak için uğraştın.

Olgun bir yönetici ve vazgeçilmez bir dostsun. Hiç bir zaman başkalarını ezme gibi davranış içerisine girmedin. İnsanı ve sosyal çevreyi sevdin, paylaşmayı bildin ve kendini ön plana çıkarmaya çalışmadın. Tüm bu özelliklerin seni başarılı bir idareci yaptı. Yıllarca üniversitede Dekan, Dekan Yardımcılığı, Bölüm ve Anabilim Dalı Başkanlıklarında bulundun. Bilimsel nitelikte sempozyumlar düzenledin. Anadolu'nun ortasında, Konya'da Sualtı Arkeolojisi Anabilim Dalı'nı kurdun. Güçlüklere karşın başarıyla sürüyor çok kişiyi şaşırtan bu Anabilim Dalı. Türkiye Arkeologlar Derneği'nin başkanlığını uzun süre yürüttün.

Karia Bölgesi ile bütünleştin. Önce Karia Bölgesi'nin kent duvarlarını inceledin ve doktora konusu yaptın. Bu konuda çalışmaların Kilikia Bölgesi'ne ve daha da uzaklara Samosata'ya kadar uzandı. Karia'da birçok kent üzerinde incelemeler gerçekleştirdin. Keban'da öğrencilik yıllarında başladığın kazı maceraların başkanı olduğun Lagina Kazısı ile sürüyor. Lagina Osman Hamdi Bey'den sonra şimdi seninle yaşam buldu. Söz konusu başarılı çalışmaların herkes tarafından dile getiriliyor.

Kendisine yapılan olumsuz davranışları bile olumlu karşılayan, kimseyi üzmeyen, üzüleni teselli eden, onlara karşı yardımlarını esirgemeyen, son derece insancıl bir yapıya sahip Sevgili Ahmet Hoca, sana sağlıklı, mutlu, başarılı nice yıllar dileğiyle...

Prof. Dr. Ömer Özyiğit

PROF. DR. AHMET ADİL TIRPAN'IN ÖZGEÇMİŞİ VE YAYINLARI

- 13 Eylül 1946 Ankara'da doğdu.
- 1970 Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Klasik Arkeoloji Bölümü'nden mezun oldu.
- 1980 Ankara Üniversitesi, Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu.
- 1981 Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü'nde Uzman olarak göreve başladı.
- 1983 Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü'ne Öğretim Görevlisi olarak atandı.
- 1986 Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Klasik Arkeoloji Doktora Unvanı aldı.
- 1987 Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nde Yardımcı Doçent oldu.
- 1991 Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nde Doçent oldu.
- 1998 Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nde Profesör oldu.
- 2005 Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı oldu.
- 2008 Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dekanı oldu.

KİTAPLAR

- 1984 *Çatalhöyük Guide*, Ankara, 1984.
- 1998 *Stratonikeia Augustus-İmparatorlar Tapınağı*, Konya, 1998.
- 2005 *Lagina, Lagina Araştırmaları I*, Muğla, 2005. (B. Söğüt ile Birlikte)

MAKALE VE BASILAN BİLDİRİLER

- 1982 "Prehistorik Mimari", *Afyon Tarihi*, 1982, 22-26.
- 1983 "Müzeler ve Eğitim", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi 2*, 1983, 155-158.
- 1983 "Stratonikeia Kazısı 1982 Çalışmaları", *5. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1983, 209-214.
- 1984 "Çatalhöyük Tarihi", *Tarih İçinde Konya*, 1984, 113-117.
- 1986 "Koyunoğlu Müzesi Tabiat Tarihi Seksiyonu", *Ege Üniversitesi Fen-Fakültesi Dergisi 8*, 1986, 91-96.
- 1986 "Samosata Aşağı Şehir Sur Duvarları", *4. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1986, 183-201.
- 1987 "Myndos ve Theangele", *5. Araştırma Sonuçları Toplantısı-1*, 1987, 167-190.
- 1989 "Keramos", *6. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1989, 363-383.
- 1989 "Alabanda", *7. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1989, 171-190.
- 1990 "Stratonikeia'nın Şehir ve Sur Planı", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi 5*, 1990, 217-234.
- 1990 "Knidos Akropol Surları", *8. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1990, 429-456.
- 1990 "Anadolu'da Opus Reticulatum", *10. Türk Tarih Kongresi-1*, 1990, 101-112.
- 1994 "Kilikya Tracheia'da Poligonal Taş Örgütlü Duvarlar", *11. Türk Tarih Kongresi-1*, 1994, 405-424.
- 1996 "Lagina Kazısı 1993-1994", *17. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 1996, 209-228.
- 1997 "Buluntular Işığında Lagina ve Çevresinin Tarihi Süreci", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi 11*, 1997, 75-98.

- 1997 “Lagina Hekate Temenosu 1995”, *18. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 1997, 309-336.
- 1998 “Lagina Hekate Propylonu 1996”, *19. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 1998, 173-194.
- 1998 “Batı Ovalık Kilikya’da Çokgen (Poligonal) Taşlı Duvar Örgü Tekniği”, *Olba 1*, 1998, 161-186, (B. Söğüt ile birlikte).
- 1999 “Karya’da Bazı Dağ Kentleri: Amyzon, Hydea, Kindya, Kildara”, *Çağlar Boyunca Anadolu’da Yerleşim ve Konut, Uluslararası Sempozyumu*, 5-7 Haziran 1996, İstanbul, 1999, 459-475.
- 1999 “Lagina Hekate Temenosu, Propylon ve Altardaki Kazı Çalışmaları 1997”, *20. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 1999, 237-256.
- 2000 “Koranza Kazıları 1998”, *21. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2000, 153-162, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2001 “Lagina Hekate Temenosu 1999 Yılı Çalışmaları”, *22. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2001, 299-310, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2001 “Gladyatör Mezarlığı”, *İdol Dergisi 8*, 2001, 36-37.
- 2001 “Müzelerimiz ve Müzeciliğimiz”, *İdol Dergisi 9*, 2001, 47.
- 2002 “Hekate Temenosu 2000 Yılı Çalışmaları”, *23. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2002, 343-350, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2003 “2001 Yılı Lagina Kazıları”, *24. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2003, 173-187, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2003 “Arkeoloji ve Cumhuriyetin 80. Yılı”, *İdol Dergisi 18-19*, 2003, 4-13.
- 2004 “Lagina 2002 Yılı Çalışmaları”, *25. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2004, 87-100, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2004 “Sosyal Antropoloji ve Müzeler”, *İdol Dergisi 23*, 2004, 29-32.
- 2005 “Lagina ve Börükçü 2003 Yılı Çalışmaları”, *26. Kazı Sonuçları Toplantısı-1*, 2005, 371-386, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2005 “Yeni Yasaların Yeni Tasaları”, *İdol Dergisi 24*, 2005, 3-4.
- 2005 “Mitolojide ve Eskiçağ Tarihinde Sualtı Dünyası”, *İdol Dergisi 27*, 2005, 15-16.
- 2006 “2004 Börükçü Nekropol Kazıları”, *27. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2006, 257-270, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2006 “Sualtı Fotoğrafçılığı”, *İdol Dergisi 28*, 2006, 22-27.
- 2007 “Lagina”, *American Journal of Archaeology 111.2*, April 2007, 317-318, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2007 “Lagina ve Börükçü 2005 Yılı Çalışmaları”, *28. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2007, 591-612, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2007 “Tepecik Menteşoğlu Beyliği Yerleşimi”, *Konya Kitabı X (Rüçhan Arık-M. Oluş Arık’a Armağan)*, Konya, 2007, 639-655.
- 2008 “Lagina ve Börükçü 2006 Yılı Çalışmaları”, *29. Kazı Sonuçları Toplantısı-3*, 2008, 387-410, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2008 “The Sanctuary of Hekate at Lagina”, *Anodos 6-7*, 2008, 445-452.
- 2008 “Geometrik Dönem’den İki Yeni Yerleşim: Belentepe ve Mengefe”, *İdol Dergisi 35-36*, 2008, 3-12.
- 2008 “Selçuk Üniversitesi Sualtı Arkeolojisi Anabilim Dalı”, *Aktüel Arkeoloji Dergisi 5*, Mart 2008, 67-68.
- 2008 “Tatköy Kilisesi Mozaikleri”, *11. Uluslararası Mozaik Sempozyumu*, Gaziantep, 7-10 Ekim 2008, (Baskıda).
- 2009 “Early Byzantine Church at Lagina Hekate Temenos in Muğla”, *2nd International Conference on Mediterranean Studies*, Atina, 9-12 Nisan 2009, (Baskıda), (B. Söğüt, T. Sezgin ve G. K. Öztaşkın ile Birlikte).
- 2009 “Lagina ve Börükçü 2007 Yılı Çalışmaları”, *30. Kazı Sonuçları Toplantısı-4*, 2009, 243-266, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2009 “Comparison and Development of A Rapid Extraction Method of DNA from Ancient Human Skeletal Remains of Turkey”, *The Internet Journal of Biological Anthropology 3.1*, 2009. (H. C. Vural ile birlikte).
- 2009 “Konya Civarındaki Hitit Su Anıtları”, *Su Medeniyeti Sempozyumu*, Konya, 26 Haziran 2009, 70-89.
- 2009 “Avcılık” *Konya Ansiklopedisi 1*, Konya, 2009, 345.
- 2009 “Two Tombs and Finding From Börükçü Necropolis”, *Euploia, Carians and Lycians in a Mediterranean Context, Exchange and Identity, EUPLIA*, 5-7 Nowember 2009, Institut Ausonius, Universte de Bordeaux- France, (Baskıda), (M. Tekocak ve M. Ekici ile birlikte).
- 2009 “Species Determination of Ancient Bone DNA from Fossil Skeletal Remains of Turkey Using Molecular Techniques”, *Scientific Research and Essays 5.16*, 2009, 2250-2256, (H. C. Vural ile birlikte).
- 2010 “Species Determination of Ancient Bone DNA from Fossil Skeletal Remains of Turkey Using Molecular Techniques”, *Scientific Research and Essays 5.16*, 2010, 2250-2256, (H. C. Vural ile birlikte).
- 2010 “Lagina, Börükçü, Belentepe ve Mengefe 2008 Yılı Çalışmaları”, *31. Kazı Sonuçları Toplantısı - 3*, 2010, 505-527, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2010 “Börükçü 2 Numaralı Zeytinyağı Atölyesi”, *Antik Çağda Anadolu’da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Uluslararası Sempozyum Bildiri*, Ed.: Ü. Aydınöğlü-K. Şenol, 2010, 227-240, (A. Büyüközer ile birlikte).

- 2010 “Wine Production and Trade in Belentepe in Byzantine Period”, *International Symposium, Proceedings of the International Symposium, Trade and Production Through the Ages*, Ed.: E. Doksanaltı-E. Aslan, Konya, 25-28 November 2008, 2010, 175-188, (Z. Gider ve A. Büyüközer ile birlikte).
- 2010 “Börükçü Olive Oil Workshops”, *Proceedings of the International Symposium, Trade and Production Through the Ages*, Ed.: E. Doksanaltı-E. Aslan, Konya, 25-28 November 2008, 2010, 313-327, (M. Ekici ile birlikte).
- 2010 “Tanrıça Hekate'nin Kutsal Alanı”, *Muğla Kültür ve Turizm Dergisi* 5, 2010, 48-53.
- 2010 “Underwater Archaeology in Turkey”, *The Unesco Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*, İstanbul, 25-27 October 2010, (Baskıda).
- 2010 “Study of the Temenos of Hekate at Lagina”, *The Phenomena of Cultural Border and Bonder Cultures Across The Passage of Time*, Trnava University in Slovenska, 21-24 October 2010, (Baskıda).
- 2010 “Ilgın'da Bir Hitit Barajı”, *I. Ulusal Ilgın Sempozyumu*, 30 Haziran-02 Temmuz 2010, Ilgın, (Baskıda), (G. Özkan ile birlikte).
- 2011 “Lagina ve Börükçü 2009 Yılı Çalışmaları”, *32. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2011, 374-395, (Z. Gider ile birlikte).
- 2011 “Karia Bölgesi Mengefe Mevkiinden Bir Grup Bant Bezemeli Seramik”, *Keramos. Ceramics: A Cultural Approach*, May 9-13, 2011, İzmir, (Baskıda), (M. Ekici ve Z. Korkmaz ile birlikte).
- 2012 “Lagina 2010 Yılı Çalışmaları”, *33. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2012, 433-450, (A. Büyüközer ile birlikte).
- 2012 “The Temple of Hekate at Lagina”, *Dipteros und Pseudodipteros Bauhistorische und Archäologische Foscungen, Byzas 12*, (Ed. Thekla Schulz), 2012, 181-202 (Z. Gider ve A. Büyüközer ile birlikte).

Katıldığı Sempozyum, Panel ve Konferanslar

- 2003 “Börükçü Kazısı 2003 Yılı Çalışmaları”, *Türkiye Kömür İşletmeleri Genel Müdürlüğü*, Ankara, 03 Kasım 2003.
- 2005 “Lagina Kutsal Alanı”, *Uluslararası Kariyalılar ve Diğerleri Sempozyumu*, Berlin, 2005.
- 2005 “Börükçü Gladiatör Mezar Stelleri”, *Uluslararası Çağlar Boyu Silahlar ve Savunma Araçları Sempozyumu*, Morda Harmonia (Slovakya), 2005.
- 2005 “Lagina Hekate Tapınağı”, *III. Uluslararası Likya Sempozyumu*, Antalya. 07-10 Kasım 2005.
- 2005 “Arkeolojik Kazı İşçisi Yetiştirme Kuralları”, *Avrupa Birliği Destekli Küllerdeki Ekmek Projesi*, Kayseri, 22 Ağustos 2005.
- 2005 “Hasankeyfi Koruma Kriterleri”, *Güneydoğu Anadolu Belediyeler Birliği*, Diyarbakır, 12 Kasım 2005.
- 2006 “New Finds from the Sancturay of Lagina Hekate”, *First International Symposium on Hellenistic Caria*, 28.06-03.07.2006, Oxford University.
- 2006 “Lagina Kutsal Alanında Yeni Buluntular”, *15. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 11-15 Eylül 2006.
- 2007 “Arkeoloji ve Koleksiyonerlik”, *Kadir Has Üniversitesi Arkeoloji Konferansları*, Kayseri, 3 Kasım 2007.
- 2007 “Arkeoloji ve Koleksiyonerlik”, *Rezan Has Müzesi Konferansları 2: Arkeoloji Mercek Altında*, İstanbul, 3 Kasım 2007.
- 2008 “Sualtındaki Tarihi Alanların Batıkların Yönetimi ve Sualtı Kültür Rehberleri Yetiştirme Programı Tanıtımı”, *Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları VII. Ulusal Kongresi*, 27-30 Mayıs 2008.
- 2008 “Selçuk Üniversitesi Sualtı Arkeolojisi Programı Tanıtımı”, *Medex 2008, İstanbul Seminerler ve Gösterimler*, İstanbul, 26.01.2008.
- 2008 “Börükçü Kurtarma Kazısı”, *Pamukkale Üniversitesi ACES Avrupa Birliği Projesi Paneli*, Denizli, 20 Nisan 2008.
- 2008 “Lagina Kazı Çalışmaları”, *Muğla Kazı ve Araştırmaları*, Muğla, 31 Temmuz 2008.
- 2008 “Lagina Hekate Kutsal Alanı”, *1. Karia, Kariyalılar ve Mylasa Sempozyumu*, Milas-Muğla, 4 Eylül 2008.
- 2009 “Lagina 2008 Yılı Çalışmaları”, *Muğla Kazı ve Araştırmaları*, Muğla, 11 Ağustos 2009.
- 2009 “Lagina ve Çevresinin Tarihi Süreci”, *2. Karia, Kariyalılar ve Mylasa Sempozyumu*, Milas-Muğla, 3 Eylül 2009.
- 2010 “Antik Çağ Yemek Kültürü”, *4. Ulusal Gastronomi Sempozyumu*, Antalya, 14-17 Nisan 2010.
- 2010 “Burdur Yöresi Kaya Kabartmaları”, *Batı Akdeniz Doğa Bilimleri Sempozyumu*, Burdur, 4-6 Kasım 2010.
- 2010 “Lagina Antik Kenti”, *3. Karia, Kariyalılar ve Mylasa Sempozyumu*, Muğla-Milas, 28 Ağustos 2010.
- 2010 “Lagina Antik Kentinde Osman Hamdi Bey”, *Osman Hamdi Bey'in Vefatının 100. yılında Türkiye Arkeolojisi, Müzeciliği ve Eski Eser Hukuku*, İstanbul, 8 Aralık 2010.
- 2010 “Ilgın'da Bir Hitit Barajı”, *I. Ilgın Ulusal Sempozyumu*, Ilgın, 30 Haziran-2 Temmuz 2010.

- 2010 “Lagina Excavations”, *14. Symposium on Mediterranean Archaeology, Taras Shevchenko National Universty of KYIU*, 23-25 April 2010, Kiev-Ukraine.
- 2011 “Bergamalı Hekim Galenos”, *Uluslararası Bergama Sempozyumu*, Bergama, 07-09 Nisan 2011.
- 2011 “Lagina Hekate Kutsal Alanı Çalışmaları”, *Suna İnan Kıraç-Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü*, Antalya, 16 Nisan 2011.
- 2011 “Lagina ve Konya Bölgesi Hitit Anıtları”, *Türk-İngiliz Kültür Derneği Seri Konferansları*, Ankara, 7 Mayıs 2011.
- 2011 “Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde Antik Çağ Bilgileri”, *Doğumunun 400. yılında Uluslararası Evliya Çelebi Sempozyumu*, 23-26 Mart 2011, Kütahya.
- 2011 “Börükçü Geç Geometrik Dönem Seramikleri”, *Keramos. Ceramics: A Cultural Approach*, May 9-13, 2011, İzmir (G. G. Demir ile birlikte).

BÖRÜKÇÜ 2003-2006 YILLARI KAZILARI

Bilal SÖĞÜT*

Abstract

Borukcu 2003-2006 Excavations

The first long term excavations around Stratonikeia were conducted by Osman Hamdi Bey in 1891-1892 at Lagina. After a long interval, in 1966, excavations resumed under the direction of Y. Boysal at Lagina and nearby at Yarbasi, Bozukbag, Emirler and Koranza. After these short term excavations, those of Y. Boysal at Stratonikeia, beginning in 1977, and A. A. Tirpan's at the Lagina Hekate Sacred Precinct in 1993, constituted the first phases of this resumed set of excavations. Thus, excavations and researches have been conducted at different settlements ranging from the Early Bronze Age to the Byzantine Period. No work, however, was carried out on the sacred road between the political center Stratonikeia and the religious center Lagina Hekate and the settlements on either side of the road. The sacred road excavations commenced in 2003 also under the direction of A. A. Tirpan; these excavations on the sacred road have revealed, for the first time, the previously unknown nature of its construction, the architectural features and burial customs along with the historical development of the settlements on either side. Borukcu is the settlement located alongside the sacred road where the largest and most detailed work has been carried out.

About 6 km distant from Stratonikeia, Borukcu is one of different settlements alongside the sacred way like to Beybag, Kurudere, Tepecik, Osmanbag, Baca, Kumyer, Bozukbag and Emirler. In addition to Borukcu's location along the sacred way, its nearby water resources and wells, structures and tombs have shown that it was a small but important settlement. Among the structures found during the excavations are roads and streets, houses, olive oil presses, bread and ceramics ovens, a sacred precinct and various tombs. According to first findings, judging from the ruins and the tombs, it has been determined that here was a settlement ranging from 8th century B.C. to 5th century A.D.

The numbers of textile workshops and olive oil presses found during the excavations at Borukcu indicate that there was enough production for export. At Stratonikeia and its environ, road and street construction in the Archaic and Classical Period have been fully uncovered and clearly the site directly benefited from prosperity and wealth made possible by the Hekatomnid dynasty of the 4th century B.C. Thanks to the excavations, we were fully able to determine how a sacred precinct in this small settlement was arranged and also how it was planned. Various tombs showing both inhumation and cremation belonging to individuals of different ages have been discovered. Excavations of tombs of a wide variety have led to observations not only of burial rites but also of ceremonies and tomb visits after the burial.

Hence, in this work I focus on the general evaluation of the results of the excavations conducted at Borukcu in 2003-2006 and their significance.

* Doç. Dr. Bilal Söğüt, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kınıklı Kampusu, Denizli.
E-posta: bsogut@pau.edu.tr

Stratonikeia ve Lagina çevresindeki ilk uzun süreli kazılar Osman Hamdi Bey tarafından 1891-1892 yılında Lagina'da yapılmıştır. Bu kazılar, Arkeoloji Tarihi açısından önemli adımlardan birisini oluşturmuştur¹. Uzun bir aradan sonra, 1966 yılından itibaren Y. Boysal başkanlığında, Turgut sınırlarında Yarbaşı, Bozukbağ ve Emirler Mevkileri'nde zor şartlarda yürütülen kazılar, gelecekte uzun yıllar devam edecek çalışmaların öncüleridir². Y. Boysal'ın bölgedeki kazıları Lagina Hekate Kutsal Alanı ve Koranza'da yapılan kısa süreli çalışmalar ile devam etmiştir³. Bu farklı yerlerdeki çalışmaların ardından, 1977 yılının 1 Ağustos'unda Stratonikeia kentinde Kuzey Şehir Kapısı'nda başlayan kazılar, kentin içindeki farklı yapılarda ve nekropolde yürütülen çalışmalar ile 1999 yılına kadar devam etmiştir⁴.

Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda uzun süreli ilk çalışmalar A. A. Tırpan tarafından 1993 yılında başlamıştır. Benim de heyet üyesi olarak bulunduğum bu çalışmalar, kutsal alan ve yapıları konusunda pek çok ilklerin tespit edilmesi şeklinde devam etmiş, propylon, tapınak ve stoa gibi yapılarda anastylosis çalışmaları yapılmıştır.

Siyasi merkez Stratonikeia'dan çıkıp, Lagina Hekate Kutsal Alanı'na ulaşan yol antik dönemden beri iyi biliniyordu. Ancak Stratonikeia'nın kuzey şehir kapısının hemen kuzeyinde başlayan nekropoller haricinde, kutsal yol ve her iki kenarındaki yerleşimler ile ilgili düzenli bir çalışma yapılmamıştı. Türkiye Kömür İşletmeleri Genel Müdürlüğü, S. S. Güney Ege Linyitleri İşletmesi Müessesesi Müdürlüğü'nün (GELİ) teknik elemanları tarafından, 2002 yılında kutsal yolun doğu kenarında bulunan Börükçü Mevkii'nde yapılan kömür dekupajı öncesinde, dinamit atımı esnasında toprak altında mermer blokların çıktığının tespit edilmesi ve Muğla Müzesi Müdürlüğü'ne bildirilmesi ile birlikte yeni bir süreç başladı. Önce 2002 yılında Muğla Müze Müdürlüğü ile ortak ve hemen sonrasında 2003 yılından itibaren A. A. Tırpan başkanlığında burada uzun süre devam edecek olan ilk kazılar başladı. Bu çalışmalar kutsal yol ve kenarındaki yerleşim kalıntılarının ilk defa detaylı bir kazı çalışması sonrasında tespit edilmesinin dışında, yıl boyu devam eden arkeolojik kazılar ve bunların uygulanması açısından da bir ilkti. Çalışmalar sonucunda çok uzun bir gelecekte görebileceğimiz, belki de hiçbir zaman bilemeyeceğimiz kalıntılar ve buluntular ortaya çıkarıldı.

Kutsal yol kenarındaki GELİ dekupaj alanında yapılan çalışmalar önce Börükçü yerleşimi ile başladıktan sonra Tepecik, Beybağ, Kurudere, Baca, Osmanbağ, Kumyeri, Karıngaç ve Bozukbağ Mevkileri ile devam etti (Harita 1). GELİ'nin desteklediği hiç ara verilmeden yıl boyu süren bu çalışmalar sayesinde, Orta Tunç Dönemi'nden günümüze kadar uzun bir sürece ait farklı yapılar ve mezarların kazıları gerçekleştirilmiştir. Bu yerleşimler arasında bölge tarihi, mimarisi, ölü kültü ve sosyal yaşantısı için en detaylı ve uzun süreli çalışmaların yapıldığı yer Börükçü olmuştur. Ele geçen buluntulara göre burada Geometrik Dönem'den Erken Bizans Dönemi'ne kadar kesintisiz bir yaşamın devam ettiği tespit edilmiştir. Burası, küçük bir yerleşim olmasına rağmen, uzun süre yürütülen kazılar sayesinde tüm yapıları ile en detaylı olarak bilinen yerleşimdir. Özellikle Hellenistik Dönem öncesine ait yerleşim dokusu, yapılar ve mezar buluntuları bölge için tek örneği oluşturmaktadır⁵.

Arkeoloji ile uğraşmaya başladığım dönem içinde en çok mesleki kazanımın olduğu bu çalışmalar Arkeoloji Tarihi içerisinde farklı bir yere sahiptir. Lisans öğrenciliğim döneminden beri birlikte çalıştığım hocam için hazırladığım bu kitapta, Börükçü Kazıları ve burada tespit edilenlerin genel bir değerlendirmesini yapmamın uygun olacağını düşündüm⁶. Çünkü gelecekte burada yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlar için bir kitap hazırlandığında, yapılanlar ve bunların Arkeoloji Bilimi açısından öneminin daha iyi anlaşılacağına inanıyorum.

¹ Bu çalışmalar ile Lagina Hekate Kutsal alanında o güne kadar bulunan eserlerin tamamı İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin sergi salonları ve depolarındaki ayrıcalıklı yerlerini almışlardır. Bu dönemde Osman Hamdi Bey'in Lagina çalışmaları hakkında bkz. Söğüt 2009.

² Boysal 1970, 63-93.

³ Boysal 1979, 389-390.

⁴ Y. Boysal sonrasında 2003-2006 yılları arasında M. Çetin Şahin başkanlığında yapılan Stratonikeia kazıları, 2008 yılından itibaren de daha geniş ve kalabalık bir ekip ile başkanlığım altında devam ettirilmektedir.

⁵ Börükçü'deki yeni dönem kazılarının başlaması ve yapılan ilk tespitler hakkında bkz. Söğüt 2004, 24-31.

⁶ Meslek hayatım boyunca her zaman yakın ilgi ve desteğini gördüğüm sayın hocam Prof. Dr. Ahmet A. Tırpan'a bana olan destekleri ve kazı buluntusu tespitleri yayınlamam konusunda gösterdiği hoşgörü için teşekkürlerimi sunuyorum.

1. Bulunduğu Yer

Stratonikeia'dan Lagina'ya giden, ortalama 3,50 m genişliğinde ve yaklaşık 9,5 km uzunluğundaki kutsal yol (Fig. 1), Kuzey Şehir Kapısı çıkışından itibaren İğdemir, Kabasakız, Akdağ Mevkilerinden sonra 6. km'de Börükçü Mevkii'nden geçmektedir⁷. Börükçü'de ilk kalıntılar kutsal yolun batı yamacında bulunmuştur. Daha sonraki çalışmalarda da yolun her iki kenarında yerleşim izlerine rastlanılmakla birlikte yerleşim merkezinin kutsal yolun doğu yamacında olduğu görülmüştür (Fig. 2). Bulunan bir yazıttan burasının "Koliorga" olabileceği düşünülmektedir⁸. Buna göre Stratonikeia'da yeri bilinmeyen yerleşmelerden birisi daha belirlenmiştir. Stratonikeia'nın beş demosunun daha olduğu bilinmektedir⁹.

2. Yerleşim Dokusu

Börükçü Mevkii'nde¹⁰ kutsal yol, her iki kenarı tarım terasları şeklinde eğimli olan vadinin içinden geçmektedir. Doğu yamaç, doğuya doğru batıya göre daha dik ve kademeli şekilde yükselmektedir. Vadinin batı yamacında eğimli araziye inşa edilmiş, bir kenarı daha yüksek olmak kaydıyla üç yönü duvarlı, büyük bir ihtimalle kaynak suyunun toplanıp kullanılmasına yönelik yapılar olabileceği düşünülen kalıntılara rastlanmıştır (Fig. 3). Duvar örgü tekniklerine göre bu yapılar Klasik Dönem mimari özellikleri göstermektedir. Aynı yamaçta antik dönem ile ilişkili çatı kiremidi fırını kalıntısı tespit edilmiştir. Bunlar haricinde son dönem ile ilgili olarak 20. yy kullanımı olan tekil ev kalıntıları bulunmuş¹¹ (Fig. 4) ve bunun haricinde herhangi bir toplu yerleşim kalıntısına rastlanmamıştır. Tarla içindeki kuyuların haricinde kutsal yola bağlanan bir başka yolun kenarında da su kuyuları tespit edilmiştir. Buradaki iki kuyu yol kenarına inşa edilmişti. Daha batıda üst kademede olanın susuz, daha doğuda ve aşağı kotta olanın içinde su vardı ve 2004 yılında köylüler halen daha kullanmaya devam ediyorlardı. Bunlar, hem o bölgede tarla sahibi olanların günlük gereksinimlerini, hem de yoldan geçenlerin su ihtiyacını karşılamak için kullanılabilir durumdaydı.

Yerleşim kalıntılarının tamamına yakını doğu yamaçta tespit edilmiştir. Burada yerleşim kutsal yolun kenarından itibaren doğuya doğru kademeler halinde yükselen doğal teraslar üzerinde yerleştirilmiş kademelerden oluşmaktadır. Bu terasların en alt kademesinde kutsal yolun kenarında kuyular ve kaynak çeşmeler, en üst terasta ise kutsal alan bulunmaktadır. Bunların arasında ise yerleşim terasları yer almaktadır. Yerleşim terasları Geç Geometrik Dönem'den (Fig. 5)¹² Geç Roma Dönemi'ne kadar kullanım görmüştür. Kuzeyde daha az olmak kaydıyla, yerleşimin batı hariç üç yönünde mezarlar tespit edilmiştir.

⁷ Kentin kuzeyindeki alanlarda, özellikle nekropolün içinden geçen yerlerde daha düzenli ve orta ölçekli, yer yer plaka taşlardan itinalı bir şekilde döşenmiş olan kutsal yol daha önce Y. Boysal dönemindeki kazılarda tespit edilmişti. Börükçü ve devamındaki alanlarda daha küçük taşlardan örülmüş döşeme ve yol kenarlarında 1-3 m arasında değişen yükseklikte duvarları bulunan orijinal yolun hiç bozulmamış kısımları bulunmuştur. Börükçü ve devamındaki Beybağı Mevkii'nde bulunan antik döneme ait orijinal kutsal yol döşemesi sağlam olarak ortaya çıkarılmıştır (Tırpan-Söğüt 2008, 398, Res. 11). Bu yol sonraki dönemlerde normal ulaşım yolu olarak kullanıldığı için ara ara tamiratlar yapılmıştır. Yol en son 1950 yıllarında o zaman köy statüsündeki Yeşilbağcılar'ın Muhtarı Ali Mavi tarafından tamir ettirilmiştir. Köylülerin anlattıklarına göre bu dönemde Yeşilbağcılar'ın içindeki bazı sokaklar bile taş döşenmiştir. Büyük bir ihtimalle, yer yer kalıntıları görülen kutsal yola bağlanan yerlerdeki ara yol döşemeleri de aynı dönemde yapılmış olmalıdır. Özellikle Börükçü ile Yeşilbağcılar arasındaki alanda eski yolun güzergahında yapılan düzeltmeler nedeniyle küçük değişiklikler olmuştur. Buna bağlı olarak bazı yerlerde antik yol, son zamanlara kadar kullanılan yolun tam altında çıkmamaktadır.

⁸ Aydaş 2006, 111-112.

⁹ Stratonikeia antik kentinin diğer demosları Koraia, Lobolda, Hiera Kome ve Koranza'dır (Şahin 1976, 23-24). Koranza'nın Lagina Hekate Kutsal Alanı'nın yaklaşık 600 m kuzeyinde olduğu düşünülmektedir. Hiera Kome ise Stratonikeia antik kentine çok yakın bir yerde olmalıdır. Bu konuda M. Ç. Şahin'in değerlendirmeleri için bkz. Şahin 2010, 4-6.

¹⁰ Yerleşimin bulunduğu alanın güneyindeki düz arazi şeklindeki tarım teraslarının bütünü 1/25.000'lik haritalarda "Börükçü Düzü" olarak geçmektedir. Halk arasında da burası aynı isimle bilinmektedir. Kalıntıların olduğu yerler ise kuzeyde daha çok eğimli olan yamaçlardır. Yerleşimin eğimli yamaçlarda bulunması ve kullanım kolaylığı nedeniyle tespit edilen kalıntıların tamamı "Börükçü" adı ile kodlanarak arşivlenmiştir.

¹¹ Bu alanda yapılan çalışmalar 05BS03 Numaralı Sondaj olarak kayıtlara geçmiştir. Kazılarda çok odalı bir ev kalıntısı bulunmuştur (Tırpan-Söğüt 2007, 593-595, Res. 5).

¹² Karşılaştırmak için bkz. Evren 2000, 14-16, Lev. 3-4; Özgünel 2006, 38-92.

Bu alanda teraslar üzerindeki yerleşim kalıntıları kuzey ve güney olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Buna bağlı olarak da kuzey ve güneydeki yerleşim arasında ayrıcalıklar bulunmaktadır. Atölyelerin çoğunlukta tespit edildiği alan güneydeki yerleşim olmuştur. En çok terasın takip edilebildiği yer de burasıdır. Buradaki terasların genişlikleri diğer alanlara göre daha dardır. Alanın dar olması nedeniyle de atölyelerin tamamı, teras genişliklerini tam kaplayacak şekilde kuzey-güney yönünde yapılmışlardır. Burada bir terasın daha sonraki dönemlerde kullanılmamış olduğu, üzerinde hiçbir yapılaşmanın olmadığı Arkaik Dönem mimarisinden anlaşılmıştır. Buranın alt ve üst terasında ise daha sonra mimarisi yenilenmiş olan birden fazla zeytinyağı işliği bulunmaktadır.

Börükçü'nün kuzey bölümündeki kalıntılarda ise yerleşim alanı ile ilgili daha fazla mimariye rastlanmıştır (Fig. 6). Burada Klasik Dönem ve sonrasında yerleşimin olmadığı en kuzey kenarda, hiç değişikliğe uğramamış Arkaik Dönem evi kazılmıştır. Bu alandaki yapılaşmalarda sürekli bir gelişimin olduğu ve özellikle M.Ö. 4. yy'da hem mimari hem de inşaa olarak düzenli bir yerleşim uygulanmıştır. Böylelikle sınırlı bir alanda da olsa M.Ö. 4. yy'da diğerinden fark edilir şekilde düzenli yerleşim sistemine uygun yapılaşmalar olmuş ve buna uygun yatay ve dikey cadde belirlenmiştir. Yerleşim çok geniş bir alanı kaplamadığından, bazı alanlarda düzenli yapılaşmalar belirgin bir şekilde dikkati çekmektedir.

Karia Bölgesi'ndeki bütün Leleg yerleşimlerinde, Greklerin Polisi'nden farklı ve Karia Koinon sistemine yakın bir yerleşim biçimi bulunmaktaydı¹³. M.Ö. 378 yılındaki Kral Barışı ile gelen güven ortamı sonrasında, Batı Anadolu merkezi yerleşmelerinin bağımsızlık eğilimlerinin arttığı bilinen bir gerçektir. Bu, Batı Anadolu'daki kentlerde, sosyo-ekonomik ve politik yeniden yapılanmaya bağlı kentleşme hareketlerini hızlandırmıştır¹⁴. Bu süreçte Halikarnassos yarım adası içinde bulunan küçük yerleşimlerin bazıları Hekatomnidler Dönemi'nde belli merkezlerde toplanarak büyük kentler oluşturmuşlardır¹⁵. Halikarnassos, Myndos ve Theangela gibi kentler bunların en güzel örnekleridir¹⁶. Bu uygulamalar sadece sahile yakın yerlerde değil, iç kesimlerde de yapılmış olmalıdır. Karia Bölgesi'nin iç kesimindeki yerleşimlerden, aynı zamanda başkent Mylasa'ya da komşu olan kent Stratonikeia'dır. Coğrafi yakınlığın haricinde Stratonikeia, bölgede eskiden beri yerli halkın toplantı merkezidir¹⁷. Bu, kentin bölge insanları tarafından saygı duyulan yerlerden birisi olduğunu göstermektedir. Bu nedenle coğrafi, dini, ekonomik, siyasi ve kültürel anlamda her zaman farklılığını hissettiren Stratonikeia'nın, Hekatomnidler Dönemi'nde merkezi konumu ile daha belirgin hale gelip, çevresindeki küçük yerleşmelerin toplandığı ve yeni bir siyasi kimliğe kavuştuğu anlaşılmaktadır. Stratonikeia'daki bu oluşumun doğrudan içinde yer alan, küçük köy yerleşmelerinden birisi de Börükçü olmalıdır¹⁸. Tüm bunların bir sonucu olarak da küçük bir alanda da olsa, bölge genelinde iyi bir şekilde yaşanan bu dönemin imar gelişiminden Börükçü doğrudan yararlanmışır. Bu dönemde Stratonikeia'nın etrafında güçlü bir sur duvarı oluşmasına rağmen Börükçü'de benzer bir uygulama olmamasının nedeni, burasının küçük bir yerleşim olmasından kaynaklanmaktadır¹⁹. Börükçü Klasik Dönem sonrasında, Hellenistik ve Roma Dönemi'nde bundan daha büyük olmamıştır. Ancak eskiden gelen üretime bağlı zengin yerleşim geleneği azalmakla birlikte devam etmiştir. Bu üretime bağlı yerleşim Erken Bizans Dönemi'ne kadar sürmüştür.

¹³ Diler 2010, 156. Stratonikeia'ya bağlı yerleşimler ve bunların siyasi yapıları hakkında bkz. Şahin 2010, 1-8.

¹⁴ Tuna 1999, 477-482.

¹⁵ Hekatomnidler'in bu kentleşme projelerinin Priene ve Latmos gibi eski yerleşmelerin yeniden kurulmalarında etkili olduğu bilinmektedir (Tuna 1999, 480).

¹⁶ Pedersen 2010, 274, 315.

¹⁷ Burasının bir toplantı merkezi olduğu ile ilgili Strabon'un (XIV, II, 25) anlatıları oldukça açıktır.

¹⁸ Stratonikeia'ya bağlı köy yerleşmeleri ve bunların siyasi yapıları hakkında Strabon (XIV, II, 25) bilgi vermektedir. Ayrıca bkz. Şahin 2010, 3.

¹⁹ Klasik Dönem içinde özellikle Hekatomnidler Dönemi'nde Stratonikeia'da yeni yapılanma ve imar faaliyetleri ile bunların bölge açısından önemi için bkz. Söğüt 2012, 398-399.

3. Cadde ve Sokaklar

Yerleşimde cadde ve sokaklar en iyi şekilde doğu yamacında tespit edilmiştir. Bunlardan birisi, yerleşimin güneyinde, kutsal yol kenarında bulunan ilk terastan başlayıp yamaç boyunca en üst yerleşime çıkışı sağlamaktadır. Bu yol için iki ayrı uygulama tespit edilmiştir. Bunlardan birisi terasların arasından daha dik olarak, yer yer basamaklarla yukarı çıkışı sağlayan ve kenarlarındaki küçük alanlarda mezarların olduğu yoldur²⁰ (Fig. 7). Ortalama basamak yüksekliği aynı olmak kaydıyla rampanın diklik durumuna göre buradaki basamak genişliği ve sayısı değişmektedir. Bu yolun en geniş düzenlemesinin Klasik Dönem’de M.Ö. 4. yy içinde yapıldığı, her iki kenarında bulunan mezar örnekleri ve diğer kalıntılar yardımıyla tespit edilmiştir. Yapılaşmanın yoğun olduğu kısımlarda, yolun her iki kenarında yaklaşık 0,50 m’den daha fazlayükseklığe sahip duvar inşa edilmiştir. Diğerlerinde her hangi bir daraltma tespit edilememiş olmakla birlikte Hellenistik Dönem içinde bu basamaklı yolların daraltıldığı anlaşılmaktadır. Bu büyük bir ihtimalle Hellenistik Dönem içinde özellikle M.Ö. 2. yy’dan sonra bu yolların fazla kullanılmadığını ya da fazla kalabalık olmayan bir insan grubunun ihtiyacını karşılamaya yönelik olduğunu düşündürmektedir. Bu dönem burada atölyelerin ağırlıkta olduğu zamanlardır. Buna yakın diğer yol ise hafif eğimli olarak rampa yukarı basamaksız ve zikzaklar yaparak yukarı çıkmaktadır²¹. Her iki yol üst teraslarda birleşerek en üstteki tapınak terasına kadar ulaşmaktadır.

Yerleşimin kuzeyinde tespit edilen yol, güney taraftakinden tamamen farklı, daha düzenli ve ızgara sistemindeki yerleşimin esasını oluşturan yatay ve dikey düzenlemelerdir²² (Fig. 8). Yerleşimin en kuzeyinde tespit edilen ve sonraki dönemde kullanım görmediği için hiç değiştirilmeyen ev kalıntısından anlaşıldığına göre bu cadde ve sokaklar M.Ö. 7. yy’dan beri kullanılmış ve sonraki dönemlerde sadece bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bunlar içerisinde kuzey-güney yönünde inşa edilip, Geç Roma Dönemi’ne kadar kullanıldığı anlaşılan cadde, yerleşim içindeki en geniş düzenlemeyi ifade etmektedir (Fig. 9). Bu ana caddenin batısındaki yerleşme bir alt terasta kalmaktadır. Batısında ise buna göre daha dar olan sokaklar yer almaktadır. Aynı teras içinde kaldığından da her hangi bir basamağa gerek duyulmamıştır. Uzun süre kullanım gören sokakların zeminleri sıkıştırılmış çakıllı topraktır. Klasik Dönem’e tarihlenen bazı yapıların girişlerine gelen kısımların taş döşeli olduğu dikkati çekmektedir.

4. Evler ve Dokuma Atölyeleri

Sivil mimari örneklerinin daha çok görüldüğü kuzey bölümün tamamı kazılmamıştır. Kazılan yapılar bu alandaki tekil örnekler olup, bu yapıların kuzeyinde mezarlar tespit edilmiştir. Yapıların daha doğusunda bulunan en üst terasta ise tapınak alanı bulunmaktadır. Tapınak alanının daha doğusundaki yamaçlarda ise yine mezarlar yer almaktadır. Böylelikle yerleşimin kuzey, doğu ve güney yönünde Geç Geometrik Dönem’den Geç Roma Dönemi’ne kadarki sürece ait mezarlar sınırlandırmaktadır²³. Bu mezarlar sayesinde yerleşimin sınırları rahatlıkla belirlenebilmektedir. Burada bulunan ev kalıntılarının birisi, alt terasın en kuzeyinde bulunan ve erken yapılardan birisini oluşturan Arkaik bir örnektir²⁴. Diğer ikisi ise tapınak terasının alt bölümünde iki ayrı terasta tespit edilmiş kalıntılardır. Bu iki yapı içinde tespit edilen yoğun dokuma ve boya malzemeleri ile mimarileri nedeniyle dokuma atölyeleri olarak isimlendirilmişlerdir²⁵.

²⁰ Bu yol ortalama 1,90 m genişliğinde ve taş döşelidir. Yoldaki basamaklar 0,08-0,23 m yüksekliğinde ve 0,35-0,80 m genişliğindedir (Tırpan-Söğüt 2007, 596, Res. 6-7).

²¹ Tırpan-Söğüt 2007, 596-597.

²² Tırpan-Söğüt 2008, 396, Res. 8-9.

²³ Buradaki en erken mezarlar daha çok yerleşime yakın olan alanlardadır. Bu da bize yerleşimin sınırlarının genellikle hep aynı kaldığını ve mezarların yakından uzağa doğru genişlediğini göstermektedir.

²⁴ Tırpan-Söğüt 2008, 398, Res. 8-9.

²⁵ Bu yapılar BDA1 ve BDA2 olarak adlandırılmışlardır. Yapılar hakkında ilk değerlendirmeler için bkz. Tırpan-Söğüt 2005, 374-375, Res. 1-5; Tırpan-Söğüt 2006, 262, Res. 10-11.

Arkaik ev, batı ve güney yönündeki sokaklar ile birlikte tam korunmuştur (Fig. 10). Düzensiz ve kırık taşlardan çift sıra taş örgülü ve toprak harçlı inşa edilen evin ortalama 0,60 m yüksekliğinde duvarları ayakta. Kuzey bölümü tahrip olmakla birlikte mevcut kalıntılara göre planı tamamlanabilmektedir. Dikdörtgen bir alanı kaplayan ev, deprem nedeniyle ciddi anlamda zarar görmüş ve ortadan kırılmış şekildedir. Evde sokaktan girilen bir kapı ile ortadaki geniş mekana ulaşmakta ve buradan odalara geçiş sağlanmaktadır. Odalardan birisinin depo olarak kullanıldığı, evin dış duvarı dışına, en soğuk alanda yere gömülen pitosun bir nevi buzdolabı işlevi gördüğü tespit edilmiştir. Ev içindeki buluntulara göre evin M.Ö. 7. ve 6. yy'larda kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Buraya Klasik Dönem'de her hangi bir yapı inşa edilmemiş ve buna bağlı olarak düzenlemeler esnasında her hangi bir değişiklik yapılmamıştır. Bu dönemde değişiklik yapılmadığı için bu ev fazla bozulmadan günümüze kadar kalmıştır²⁶.

Sokaktan girilen merkezi bir odaya bağlı, mekanlarının depo ve mutfak gibi alanlardan oluştuğu 5-6 odalı ev geleneği erken dönemlerden beri bilinmektedir²⁷. Batı Anadolu'da tek odadan 14 odaya kadar değişen sayıda ve büyüklükte evler inşa edilmiştir²⁸. Bunlar buldukları alanlara bağlı olarak farklı işçilik ve özelliklere sahip olmaktadır.

Diğer ev ve dokuma atölyesi kalıntıları ise kutsal alanın alt kısmındaki teraslarda bulunmuştur. En alt iki teras kadar detaylı kazısı yapılmamış olmakla birlikte, mevcut duruma göre en alt teraslardaki düzenli yerleşimin üst teraslarda olmadığı anlaşılmaktadır. Tapınak alanının alt bölümündeki yerleşim terasları tam olarak kesinleştirilememiştir²⁹. Ama burada tespit edilen ve planı bilinen üç yapı yerleşim hakkında önemli ipuçları vermektedir. Yer yer 0,50-0,60 m yüksekliğinde duvarları korunduğu için planı belirlenebilen bu yapıların duvarları düzensiz ve kırık taşlardan çift sıra taş örgülü ve toprak harçlıdır (Fig. 11). Yer yer köşelerde, dikdörtgen şekilli, yan duvarlara göre daha düzenli ve büyük taşlar kullanılmıştır.

Bunlarda tespit edilen dokuma tezgahı yeri ve bulunan dokuma malzemeleri daha çok dikkat çekmektedir. Bu nedenle ilk tespit edildiklerinde BDA1 ve BDA2 şeklinde dokuma atölyesi olarak kayıtlara geçmiştir³⁰. Ancak bunların sadece dokumada kullanılan yerler olmayıp, hem atölye hem de yaşam alanı olarak kullanılan yapılar olabileceği düşünülmektedir. Bunlarda boyamada kullanılan malzeme ve dokumada kullanılan ağırlık ve ağırşanın yanı sıra günlük hayatta da çok kullanılan malzemelerden pişmiş toprak, metal, taş ve kemik eserler ele geçmiştir. Bunlardan en tipik metal örneklerden birisi tek ve diğerleri iki delikli çuvaldız türü bronz eserlerdir. Hatta bronz bir levha üzerindeki yazıt parçasının da dokuma ile ilişkili harfler içerdiği anlaşılmıştır³¹. Bu evler ile ilgili ilk kullanımların M.Ö. 4. yy'da olduğu ve özellikle M.Ö. 2. yy'da yapılarda genişleme ve düzenlemeler yapıldığı, yapıyı genişletmeye yönelik eklemelere Roma İmparatorluk Dönemi'nde de devam edildiği anlaşılmaktadır. Hatta evlerden BDA1 numaralı yapının Roma İmparatorluk Dönemi'nde genişletildiği ve M.S. 3. yy ortalarında bir yangın ile son bulduğu ve tekrar kullanılmadığı anlaşılmaktadır³².

Böylelikle bu evlerin sadece dokuma atölyesi olarak kullanılan mekanlar olmak yerine, günümüzde Muğla'nın Yatağan ilçesinin pek çok köyünde son zamanlara kadar devam ettiği gibi, hem yaşam alanı hem de dokuma alanı ya da işyeri olarak kullanılan mekanlar olduğu anlaşılmaktadır. İlk inşa edilmesinden sonra zaman içindeki

²⁶ Bu evin olduğu alanların Klasik Dönem ve sonrasında kullanılmamış olması, yerleşimin özellikle Klasik Dönem ve sonrasında küçülmeye başladığını ya da bazı alanların yerleşim için gerek olmadığını göstermektedir.

²⁷ Benzer Karum Kaniş ev örnekleri için bkz. Özgüç 1999, 323-324, Fig. 3-4, 6-7.

²⁸ M.Ö. 3000'den Hellenistik Dönem sonuna kadarki sürece ait konut ve yerleşme ile ilgili değerlendirmeler için bkz. Akurgal 1996, 122-144. Klasik Dönem'de konut ve toplum konusunda ise bkz. Hoepfner 1996, 155-164.

²⁹ Bu alandaki kazılmamış bölümlerde benzer ev kalıntılarının bulunacağı düşünülmekle birlikte, buradaki çalışmalar devam etmediğinden buradaki evlerin sayısı kesinlik kazanmamıştır.

³⁰ Bu yapılar ile ilgili kazıda ilk ortaya çıkarılan kalıntılar ve bunlar hakkındaki değerlendirmeler için bkz. Söğüt 2004, 26-28, Res. 7-10.

³¹ Bu yazıt ile ilgili değerlendirmeler Dr. Murat Aydaş'a aittir. Katkıları için kendisine çok teşekkür ederim.

³² Burada, yangın tabakası içinde bulunan gümüş sikke İmparator Volusian'a ait olup M.S. 251-253 yıllarına tarihlenmektedir (Sear 2005, 242, No: 9745). Bu nedenle büyük bir ihtimalle, yapının bu yıllarda tahrip olduğunu söylemek mümkündür. Bundan sonra yapı tekrar kullanılmamıştır.

kullanım ve ihtiyaca bağlı olarak evlerin mekanlarında değişiklik yapılmış, girişler değiştirilmiş, odalar yeniden düzenlenmiş ve yeni odalar eklenmiş ama aynı alan hep kullanılmaya devam etmiştir. Önündeki dış ocaklı avlu, mekanlar içindeki dokuma ve depo alanları ile Roma İmparatorluk Dönemi'nde eklenmiş mekanları ve yaşam alanında, altınlar dahil farklı buluntulardan oluşan en zengin malzeme çeşitliliği BDA1 numaralı yapıda ele geçmiştir. Benzer zengin buluntu çeşitliliğine sahip olan BDA2 numaralı yapının da aynı şekilde hem yaşam alanı hem de dokuma atölyesi olarak birlikte kullanıldığını söylemek mümkündür. Elde edilen verilere göre bunların, son zamanlara kadar örneklerini bu bölgeden de iyi bildiğimiz ev-atölye uygulamasının antik döneme ait örneği olduğu açıktır.

5. Kutsal Alan

Yerleşimin en üst terasında bulunan kutsal alan ve içindeki tapınağın planı tam olarak ortaya çıkarılmıştır³³. Hem kutsal alan hem de içindeki tapınak doğu-batı yönünde inşa edilmiş ve her ikisinin de yönü batıya bakmaktadır. Kutsal alanın girişi kuzeybatı köşenin batıya bakan cephesinde yer almaktadır. Burası basit bir giriş de olsa kutsal alan için propylon işlevi görmektedir. Tapınak ise kutsal alanın güneydoğu köşesine, naos kısmı temenos alanı dışında kalacak şekilde yerleştirilmiştir. Yer yer 0,80 m yüksekliğindeki duvarları korunmuş olan kutsal alanın tamamına yakını görülebilmektedir (Fig. 12). Tapınak anta uçları ve batı temenos duvarının korunmadığı kısımlar ise duvarın inşa edildiği alanın beyaz izinden rahatlıkla belirlenebilmektedir. Peribolos ve tapınak duvarları, küçük ve orta büyüklükte düzensiz taşlardan çift sıra örgülü ve çamur harçlı olarak yapılmıştır. Peribolos genişliği 0,70-0,80 m, tapınak duvarları genişliği ise 0,65-0,80 m arasında değişmektedir.

Tapınağın pronaos kısmı tam kutsal alanın içinde kalmasına rağmen, naos bölümü temenos alanından dışa çıkıntı yapmaktadır (Fig. 13). Bu tür düzenlemeler genellikle küçük temenos alanlarına sahip kutsal alanlarda uygulanmaktadır. Bundaki esas amaç temenos alanı içinde daha geniş bir mekan elde etmektir. Aksi takdirde kutsal alan içine mevcut tapınak inşa edilse, dini törenler için hiç yer kalmazdı. Bu tür uygulamaların en güzel örneklerinden birisi Dodona Kutsal Alanı'dır³⁴.

Tapınak duvarının doğrudan bağlantılı olmadığı, kuzey ve batı peribolosun iç kısmında duvarın dayanıklılığını arttırmak için 0,75 ve 0,95 m uzunluğunda kutsal alan içine doğru çıkıntı yapan destek ayakları yerleştirilmiştir. Kalıntılardaki mevcut diletasyonlara göre de bu destekler peribolosa sonradan eklenmiştir. Tapınağın pronaos kısmı ön bölümünde, birisi peribolosa yakın duran ve içi taş dolu bulunan pışmış toprak depolama kaplarının tapınak ile ilgili belirli bir kültürel amaca yönelik olarak buraya yerleştirildiği anlaşılmaktadır (Fig. 14).

Kutsal alanın kuzey bölümünde kazılar yapılmış ve burada çok azı yetişkin olmak üzere çoğunlukla çocuk mezarına rastlanmıştır. Yetişkin mezarlarından biri mermerden yapılmış olup, diğerlerine göre oldukça kaliteli bir işçiliğinin olduğu dikkati çekmektedir. Bu mermer mezar, oda tipinde ve dromossuz olarak yapılmıştır. Mezar odası kuzey ve güney kenarında, yan duvarlar ile desteklenmiş olarak yüzeysel bir tekne şeklinde çukurluğu olan klineler tespit edilmiştir³⁵. M.Ö. 3. yy ortalarında inşa edilmiş olduğu anlaşılan bu mezar tapınakta görev alan rahiplerden birisine ait olabilir.

³³ Tırpan-Söğüt 2006, 262-263, Res. 12-14.

³⁴ Benzer şekilde, Klasik ve Hellenistik Dönem'deki değişim sürecinin tam görülmesi açısından, Dodona iyi bir örneği oluşturmaktadır (Gruben 2001, 116-119; Mylonopoulos 2006, 185-214). M.Ö. 4. yy'ın 2. yarısında, bir bahçe duvarı yüksekliğinde ilk peribolosun yapımında çift cella tapınağın tamamı kutsal alanın dışında bırakılmak kaydıyla kutsal alana bağlanmıştır (Mylonopoulos 2006, 190-191, Abb. 3). M.Ö. 3. yy'ın başlarında, kutsal alanın üç yönüne yüksek peribolos ve iç kısmında stoa inşa edildiği dönemde aynı plan tipindeki çift cella tapınağın tamamı kutsal alan içinde yer almaktadır (Mylonopoulos 2006, 191-192, Abb. 4). Bu dönemdeki tapınak kutsal alanın geneline göre çok büyük değildir. Ancak tapınağın büyütüldüğü ve plan tipinin tetrastylus prostylos plana dönüştürülüp, propylonun eklendiği M.Ö. 3. yy'ın sonlarında ise tapınağın sadece arka odası kutsal alanın dışında kalmıştır (Mylonopoulos 2006, 192, Abb. 5). Böylelikle burada tapınağın büyüklüğüne bağlı olarak kutsal alan içinde her zaman geniş bir yer bırakılacak şekilde düzenlemelerin yapıldığı anlaşılmaktadır.

³⁵ Bu klinelerin benzer örnekleri Lagina Hekate Kutsal Alanı'nın yaklaşık 500 m kuzeyinde, yeraltına oyulmuş iki odalı mezarın ön odasının iki kenarında görülmüştür. Ayrıca bu alanda M.Ö. 4. yy'a ait mezarlar ve tören alanı tespit edilmiştir. Yüzeide bulunan seramikler de bu tarihi desteklemektedir. Ancak mezar daha önce açılmış olduğundan, buluntu ile kesin bir şekilde tarihlenememiştir. Genel bir değerlendirme ile kaya mezarının anıt mezarı etkilemiş olduğu anlaşılmaktadır.

Kutsal alanın doğusundaki alanda yapılan kazılarda, bazıları megaron planlı olan yapılar bulunmuştur. Bu yapılar sıralı odalar halinde kuzeye doğru devam etmektedir. Bunlardan en güneydeki, megaron planlı ve diğerlerine göre daha güzel görünümüldür. Buradaki kazılar devam etmediğinden tüm yapılar ve bunların kutsal alan ile ilişkisi kesin olarak belirlenmemiştir. Kutsal alana yakınlığı ve planı dikkate alındığında, bu yapıların andron türü yapılar ya da kutsal alanda görev alan rahiplere ait yerler olabileceği düşünülmektedir.

Kutsal alanın daha alt teraslarından birisindeki zeytinyağı işliği içinde Artemis'e yapılan bir adak ile ilişkili bir yazıt ele geçmiştir³⁶. Bu yazıtın doğrudan zeytinyağı işliği ile ilişkili olması ihtimali azdır. Büyük bir ihtimalle daha üst teraslarda bulunan kutsal alandan düşmüş olmalıdır. Aynı şekilde Artemis yazıtının bulunduğu alanın bir üst terasında Kariyalı ve Kurtarıcı Zeus'a adanmış bir başka yazıt da bulunmuştur³⁷. Yine aynı şekilde Zeus'a adanmış olan küçük bir altar BDA1 numaralı Dokuma Atölyesi olarak isimlendirilen yapının içinde ele geçmiştir. Bölgede Koronza'da olduğu gibi Arkaik ve Klasik Dönem'e ait Artemis tapınaklarının varlığı bilinmektedir³⁸. Burada da bir Artemis kutsal alanının olması gayet olağandır. Bu nedenle bu kutsal alan da Artemis'e ait ve Zeus ile ilgili yazıt bunun içine bir yere konulmuş olmalıdır.

6. Zeytin Yağı İşlikleri

Arazide yoğun bir şekilde zeytinyağı işliğinde kullanılan mimari bloklara ve bunlar ile ilgili kalıntılara rastlanmıştır. Bulunan bloklar çoğunlukla ezme ve pres altlıkları ile bunlara ait parçalardır³⁹. Özellikle biri kireç taşı, diğeri konglomeradan olmak üzere iki ezme taşında oldukça kaliteli bir işçiliğin varlığı dikkati çekmektedir. Aynı grup içerisinde değerlendirilmesi gereken önemli mimari kalıntılardan bir diğeri de bağımsız olarak duran dikey nişli bir bloktur. Bu bloğun etrafında kazı yapılmış ve güneydoğu yönünde bulunan yeni bloklar ile bu alanın zeytinyağı işliği olduğu anlaşılmıştır⁴⁰.

Bulunan mimari kalıntılar Börükçü'de yoğun bir zeytinyağı üretiminin olduğunu ve hatta atölye sayısının kazılan alanlara göre en az 6 olduğunu göstermektedir. Tespit edilen atölyelerden bazıları yayınlanmıştır⁴¹. Bunlar milli pres sisteminin kullanıldığı çok odalı kompleks yapılardır.

Özellikle 2 Numaralı zeytinyağı işliği olarak kayıtlarda geçmiş olan yapı, plan ve kapladığı alan olarak yerleşim alanındaki en büyük binadır (Fig. 15). İki farklı giriş kapısı olan bu yapıda zeytinin girdiği yer ile yağın çıktığı yer farklı kapılardır. Zeytinin girdiği kapı kuzeyden, binanın ana giriş kapısı ise batıdan ve taş döşeli bir yoldan sağlanmıştır. Yapı içinde günlük yaşam alanı ile zeytinin ezildiği, preslendiği, yağın depolandığı kısımların tamamının yeri tam olarak belirlenebilmektedir (Fig. 16). Hatta preste kullanılan ağırlık blokları, orijinal yerine yakın bir noktada bulunmuştur. Ana kapının girişinde yapıya bitişik inşa edilmiş bir ekmek fırını da tespit edilmiştir⁴² (Fig. 17). Fırın Geç Roma Dönemi'ndeki ilavelerin yapıldığı dönemde buraya eklenmiş olmalıdır. Aynı alanda, fırın ile karşılıklı küçük bir demir atölyesinin varlığı ile ilgili buluntulara da rastlanılmıştır (Fig. 18). Kalıntılara göre bu işliğin tam anlamıyla kompleks bir yapı olduğu anlaşılmaktadır.

³⁶ Tırpan-Ekici 2010, 316, Fig. 6.

³⁷ Tırpan-Söğüt 2006, 263, Res. 15.

³⁸ Bulunan yazıtlara göre Koronza'da, Arkaik Dönem'den beri varlığı bilinen Apollon ve Artemis Kutsal Alanı ve tapınakları vardı (Şahin 1975, 177-185, Lev. I-V; Şahin 2010, 2). Stratonikeia yakın çevresinde görülen Artemis kültleri ile ilgili değerlendirmeler için bkz. Laumonier 1958, 211-216.

³⁹ Bağımsız ve duvar örgülerinde devşirme malzeme olarak kullanılan pres ağırlıkları (litos), ezme taşları (mortarium ve orbis) ve pres yatakları ele geçmiştir.

⁴⁰ Bu işliğin kalıntıları ve restitüsyon çizimi için bkz. Söğüt 2004, 26, Res. 6.

⁴¹ Tırpan-Söğüt 2006, 261, Res. 6-9; Tırpan-Büyüközer 2010, 227-240; Tırpan-Ekici 2010, 313-327. Bu konudaki son toplu değerlendirmeler için bu kitap içindeki A. Büyüközer'in "Börükçü'de Atölyeler Mahallesi ve Zeytinyağı Üretimi" adlı makalesine bakınız.

⁴² Benzer şekilde bir fırın Laodikeia'da tespit edilmiştir (Şimşek 2007, 235, Res. 80a-b).

Bu yoğunluk Stratonikeia ile Lagina arasında kalan geniş bir alanın zeytinliklerinin burada işlendiğini düşündürmektedir. Bu üretim 05BM03 numaralı mezarda, kapak taşı olarak kullanılan pres altlığına göre en azından M.Ö. 5. yy'ın ilk yarısından beri yapılmaktadır⁴³. Bunlar yerleşimin uzun bir süre içinde en önemli gelirlerinden birisinin zeytin ve zeytinyağı olduğunu göstermektedir. Kalıntıların haricinde, Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda yapılan törenlerde herkese zeytinyağı dağıtan rahiplerin bazılarının Börtükçü (Koliorgalı) oldukları bilinmektedir⁴⁴. Kutsal alanda dağıtılan bu yağlar burada üretilmiş olabilir. Buradaki üretimin, yerleşim olduğu müddetçe, uzun süre devam ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü yerleşimin azaldığı Erken Bizans Dönemi'nde bile burada zeytinyağı üretimi devam etmiştir.

7. Seramik Üretimi ve Çatı Kiremidi Fırını

Burada yapılan çalışmalarda, seramik üretimi ile ilgili kalıntılardan birisi doğu yamaçta ele geçmiştir⁴⁵. Bu yapı, 2 Numaralı zeytinyağı işliğinden sonraki terasta kil havuzu⁴⁶ (Fig. 19) ve seramik üretiminde kullanılan pişmiş toprak diskin bulunduğu kalıntıdır⁴⁷. Sağlam ortaya çıkarılan kil havuzu içerisinde kırık ve bozuk üretim hatası çanak, çömlek, çatı kiremidi parçaları ile çok sayıda dokuma ağırlıkları bulunmuştur. Ele geçen kalıntı ve bulunular bu yapının bir seramik atölyesi olduğunu kesinleştirmektedir⁴⁸. Yapının bir kısmı tahrip olmakla birlikte, restitüsyon planı yapılabilecek durumdadır. Özellikle kuzey kenarda, arazideki eğime bağlı olarak tahribat daha az olduğundan, daha çok kalıntıya rastlanmıştır. Mevcut kalıntılara göre burada, bazıları daha büyük olmak üzere 3'den fazla mekanı olan bir yapı olmalıdır. Bulunan mekanlar ve kalıntılara göre, hem atölye hem de yaşam alanının yan yana aynı terasta yer aldığı düşünülmektedir. Burası ağırlıklı olarak aile bireylerinin çalıştığı bir atölye olabilir⁴⁹. Mevcut yapının kullanım zemininde M.Ö. 5. yy sonlarına tarihlenen, arasında siyah firnisli parçaların da olduğu seramikler ele geçmiştir⁵⁰. Bunun altındaki seviyelerde ise Arkaik Dönem duvar kalıntılarında ait örnekler bulunmuştur. Bunlara bağlı olarak, Roma İmparatorluk ve Bizans Dönemi'nde yapılaşmanın olmadığı bu terastaki ilk yapı Arkaik Dönem'de inşa edilmiş, bazı ekleme ve yeniliklerle Klasik Dönem'de kullanılmaya devam edilmiş olmalıdır.

Doğu Yamacı'ndaki seramik atölyesi ile ilgili bu tespitin haricinde, Batı Yamacı'nda arazi taraması sırasında bir tuğla döşemenin tespit edilmesinden sonra yapılan kazı sonucunda bir çatı kiremidi fırını bulunmuştur⁵¹ (Fig. 20). Üst kısmı tahrip olmakla birlikte, bulunan kalıntılara göre fırının planı çıkarılabilecek durumdadır.

⁴³ Mezarın içinde bulunan eserler M.Ö. 5. yy'a tarihlenmektedir.

⁴⁴ Şahin 1982, 64-65, 76-77, no: 664, 684.

⁴⁵ Burada yapılan çalışmalar 05BS05 Numaralı Sondaj olarak kayıtlara geçmiştir.

⁴⁶ İçinde kilin bekletildiği havuz, seramik atölyelerinin vazgeçilmez yerlerinden birisiydi. Bu konuda seramik üzerindeki betimlemeler ve bununla ilgili değerlendirmeler için bkz. İren 2003, 9-10, Res. 8. Bu havuzlar günümüz çömlekçiliğinde de mutlaka bulunmaktadır (İren 2003, 64-65, Res. 71).

⁴⁷ Eski Yunan çarkı ağır tahta, pişmiş toprak veya taştan yapılmış, genellikle bir yardımcı ya da ayakla döndürülen ortalama 0,60 m çapında bir disklerdir. Neolitik Dönem'de her aile kendi çömleğini yaparken, çömleği çarkının ve daha gelişmiş fırının ortaya çıkmasıyla bu iş bir uzmanın ya da profesyonel bir çömlekçinin alanı haline gelmiştir (İren 2003, 11).

⁴⁸ Yunanistan'daki atölye örnekleri ve bunların düzenlemeleri ile ilgili geniş bilgi için bkz. Hasaki 2002, 251-295.

⁴⁹ Çömleği atölyesinde kadınlar da çalışmakla birlikte, esas üretimi yapan çömleğin kendisi erkekti. Çünkü çömleğin kullandığı aletler gerekse yaptığı işler yoğun biçimde kaba kuvvet gerektiriyordu (İren 2003, 11). Seramik atölyesinde, çömlekçilik, boyama ve fırınlama gibi tüm işleri aile üyeleriyle yapan günümüz örneklerinden birisi, Denizli'nin Tavas İlçesi, Medet Köyü'ndeki Necip Usta'dır. Necip Usta günümüz teknik imkanlarından yararlanmakla birlikte, antik döneme ait yapıların çoğunu bire bir uygulayanlardan birisiydi. Şimdi Necip Usta vefat ettiği için eşi ve çocukları tarafından bu işler devam ettirilmektedir.

⁵⁰ Sondajlarda bulunan bu ithal seramik parçalarının sağlamları mezarlarda bulunmuştur. Böylelikle yerleşim alanının bütünündeki malzemelerin birbirini destekledikleri tespit edilmiştir.

⁵¹ Bu fırın ve çevresinde yapılan çalışmalar 04BS12 Numaralı Sondaj olarak kayıtlara geçmiştir.

Fırın kalıntıları Stratonikeia ile Lagina arasındaki kutsal yolun yaklaşık 30 km batısında, batıya doğru rampa olan yamaçtaki düzlükte tespit edilmiştir. Kutsal yolun olduğu seviye 1. Teras olarak kabul edildiğinde, fırının olduğu kısım bir üst seviyedeki 2. Terastadır. Bu fırının bulunduğu terasta, yaklaşık 50 m güneyde iki ayrı yapı kalıntısı daha bulunmuş ancak çok tahrip olduklarından kesin bir şekilde tanımlaması yapılamamıştır. Bu iki yapının haricinde, fırının yakın çevresinde başka bir yapıya rastlanmamıştır. Bu şekli ile yerleşimden uzak tutulduğunu ve hatta aynı terasta bulunan yapılardan da ayrıldığını göstermektedir. Fırının inşa edildiği nokta, bu vadinin kuzeyinde iki vadinin birleştiği ve dönüş yaptığı yere yaklaşık 100 m uzaklıktadır. Kalıntının bulunduğu alan kuzeyden hafif esintinin olduğu bir yerdir.

Fırın kuzey-güney yönünde inşa edilmiş ve girişi kuzeydedir. Yapının dıştan dışa uzunluğu 4 m, genişliği ise 2,90 metredir. Kuzeydeki 0,83 m genişliğinde, 1,20 m uzunluğundaki girişten fırının ana mekanına ulaşılmaktadır. Fırının esas odasının iç kenarlarında, 0,16 m genişliğinde, kenarı kalın sıva ile kaplanmış bir kanal bulunmaktadır. Orta bölümde zeminde, ikisi tam ve ucu kırıklar halinde beş tuğla kalıntısı yer almaktadır. Bu tuğla kalıntıları yapının orta ve batı yönünde korunmuştur. Sağlam bir tuğlanın ölçüleri 0,35 m genişliğinde, 0,485 m uzunluğunda ve 0,07 m kalınlığındadır. Tuğlalar zemine, yapının doğrultusuna uygun olarak kuzey-güney yönlü olarak yerleştirilmiştir. Tuğlaların arası ortalama 0,5 cm kalınlığında toprak harçlıdır. Bu kadar geniş bir harç tabakası olmasına rağmen, tuğlalar zemine gayet düzenli bir şekilde döşenmiştir.

Odanın çevresini dolanan kanalların genişliği 0,16 m, yüksekliği ise en az 0,22 m'den fazla olmalıdır. Kanal zemi ni yuvarlak şekilli olarak düzenlenmiş ve köşeler yumuşak ve hafif yuvarlatılmış dönüşlüdür. Kanal iç bölümünde yanma ve sıcaklığa bağlı olarak meydana gelen isin oluşturduğu siyahlık vardır. Fırın içindeki sıvada, ot ve saman karışımı bir bağlayıcı katkı malzemesi kullanılmıştır.

Fırın duvarları orta ve küçük boyda düzensiz taşlardan çift sıra taş örgülü ve toprak harçlıdır. Fırın duvarlarından güney köşe ile birlikte doğu yön tamamen tahrip olduğundan kalıntıya rastlanmamıştır. Örgüde iç kısımda büyük, dışta küçük taşlar çoğunluklu olarak tercih edilmiştir. Bu taş farklılığı girişin her iki kenarında da dikkati çekmektedir. Batı yönde duvar örgüsü, dışta 0,15 m, içte 0,29 m yüksekliğindedir. Fırın eğimli bir yamaca düz bir alan kazılarak yapılmıştır. Eğime bağlı olarak batı yönün dış kısmı altta toprak dolgu, üst bölümünde açıkta olan kısımda duvar örülerek yükseltilmiştir.

Tahribata rağmen burada yapılan kazıda çok sayıda çatı kiremidi parçası bulunmuştur. Bunların arasında fırınla ma hatası deforme parçalar, burasının kullanış amacını ve dönemini belirleme konusunda kesin veriler ortaya koymaktadır (Fig. 21). Burada çatı kiremidi haricinde bir malzeme bulunmaması tek bir amaca yönelik üretimin yapıldığını ortaya koymaktadır. Bulunan fırınlama hatası çatı kiremidi parçalarında ele geçenlerin tamamı Klasik Dönem'e tarihlendiğinden en son bu dönemde kullanılmış ve sonrasında burası terk edilmiş olmalıdır.

8. Su Kaynakları

Günlük hayatın vazgeçilmez gereksinimlerinden olan su kaynakları, insanların bir araya gelmesini sağlamış ve hatta yerleşimlerin kurulmasındaki en önemli etkenlerden birisi olmuştur. Her zaman, her yerde akarsuların bulunması kolay olmadığından kaynak ve yağmur suları en verimli ve tasarruflu şekilde kullanılmışlardır. Erken çeşmelerin ilk örnekleri bir kaynağın yanı başına inşa edilen veya doğal kayaların işlenmesiyle oluşturulan yapılar⁵². Bu şekildeki uygulamalar kırsal kesimlerde uzun bir zaman süreci içerisinde kullanım görmüştür. Antik dönemde varlığı bilinen ve günümüzde halen daha devam eden kaynaklar, Börükçü'nün buraya kurulmasındaki etkenlerden birisinin de bu olduğunu ortaya koymaktadır. Antik dönemde kullanılan kaynak çeşme ve su toplama

⁵² Su kaynakları Hititler'den itibaren, anıtsal mimari ve sade yapılar olarak hem dini hem de günlük ihtiyacı karşılamaya yönelik olarak kullanılmışlardır. Kaynak suları ve çeşmeler ile bunların seramik üzerindeki betimlemelerle desteklendiği genel değerlendirmeler için bkz. Demiriş 1999, 112-117.

alanlarının yanı sıra⁵³, son zamanlara kadar kullanılan kuyular ve avcı çeşmesi bunun buradaki güzel örneklerini oluşturmaktadır.

8.1. Kaynak Çeşme

Yoğun yerleşimin batısında, kutsal yolun doğu kenarında kaynak çeşmenin güzel bir örneğine ait kalıntı tespit edilmiştir⁵⁴. Bu yapı kapalı ve açık olmak üzere iki bölümlüdür. Buradaki açık alan, üç yönü tek sıra taş duvarlarla çevrili, suya inmeyi sağlayan merdivenlerin bulunduğu kısımdır. Kapalı bölüm ise merdivenli inişin gerisinde, kireç taşı plaka taşlardan beşik çatılı ve üzeri toprak dolu dikdörtgen bir mekandır (Fig. 22). Kaynak suyun toplandığı bu mekânın duvarları, düz kenarlı, düz yüzeyli, ince yonulu dörtgen taşlardan örülmüş oldukça kaliteli bir işçiliğe sahiptir.

Burasının, içinde devamlı kaynak suyun olduğu ve insanların merdivenden inip ellerindeki kaplarını rahatlıkla su ile doldurup ayrıldıkları yapılardan birisi olduğu açıktır. Kaynağın yakınında bulunan teras ve düzlük alanlar hayvanlara su verilen yerler olmalıdır (Fig. 23). Böylelikle bu kaynağın, hem Börükçü'de yaşayanların hem de kutsal yoldan geçenlerin, kendileri ve hayvanlarının su ihtiyacını karşıladıkları bir yer olduğu anlaşılmaktadır.

Bu yapının ilk yapımında sadece dikdörtgen havuzlu, üzeri kapalı bir kaynak olarak inşa edildiği, sonrasında zamanla topografyanın yükselmesine bağlı olarak ön bölümündeki merdivenler ve duvarların inşa edildiği anlaşılmaktadır. Sonraki bir dönemde ise buradan pışmış toprak künkler ile su, kutsal yolun daha yakın bir noktasına kadar getirilmiştir. Mesafenin fazla olmamasına rağmen, yol kenarına kadar su künklerinin getirilmiş olması, bunların yoldan sonra devamının bulunmaması, suyun sadece yola kadar akmasının sağladığını ortaya koymaktadır. Bu büyük bir ihtimalle kaynağın kenarındaki dolgunun yükseldiği dönemlerde suyun yoldan geçenlerin rahat kullanımı için yapılmıştır.

Benzer örneklerini Boğazköy⁵⁵ ve Smyrna'dan⁵⁶ bildiğimiz bu kaynak çeşme buluntularına göre M.Ö. 6. yy'da inşa edilip, M.Ö. 2. yy içlerine kadar kullanılmış olmalıdır. Bu tür yapıların Karia Bölgesi içinde, Milas-Labruna Kutsal Yolu kenarında ve Muğla-Bayır yakınlarındaki Tınaz'da antik dönemden beri kullanılan örnekleri bilinmektedir. Zıbran olarak bilinen su kaynaklarının Bizans ile Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi'nde çok kullanılan ve farklı örneklerinin olduğu kalıntılar Stratonikeia içinde halen görülmektedir. Bu zıbranlar kullanım amacı bakımından kaynak çeşme ile aynıdır.

8.2. Kuyular

Yüzey araştırmaları esnasında, kaynak suyu ile beslenen 5 su kuyusu tespit edilmiştir⁵⁷. Kuyular; yuvarlak, dörtgen ve düzensiz çokgen sofralı, dörtgen ve yuvarlak ağızlı olup, içi örülerek inşa edilmiştir⁵⁸. Bu kuyular yol kenarı kuyuları ve arazi kuyuları olmak üzere iki şekilde yapılmıştır. Börükçü'nün batısındaki yolun kenarına inşa edilen kuyulardan birinin suyu kesilmiş ve sonrasında bu kuyunun 30 m doğusunda daha alt seviyede yol kenarına

⁵³ Kutsal yolun batı yamacındaki üst kısımlarda, eğimli araziye inşa edilmiş, üç yönü duvar, bir yönü doğal topraktan oluşan tek mekanlı kalıntılar tespit edilmiş ve bunların su ile ilgili yapılar olduğuna karar verilmiştir (Tırpan-Söğüt 2007, 594, Res. 4).

⁵⁴ Bu yapı Kazı Arşivi'nde 05BS16 Numaralı Sondaj olarak kayıtlara geçmiştir.

⁵⁵ Neve 1970, 98-107, Taf. 15-17.

⁵⁶ Nicholls 1959, 61, Fig. 13-15, Taf. 13; Akurgal 1993, 47, Lev. 40-41, Şek. 20-21; Akurgal 1997, 131-134.

⁵⁷ Kuyuların bazılarının doğal kayalara kesilerek oluşturulduğu bilinmektedir. Uygun alanın bulunduğu yerlerde yaygın olarak görülen bu tipin güzel bir örneği Pergamon'dan yayınlanmıştır (Radt 1999, 145, Res. 89). Börükçü ve çevresinde, su seviyesine kadar olan kısım buna uygun olmadığından, suyun çıktığı yerden yukarıya örülerek inşa edilmiştir.

⁵⁸ Söğüt 2004, 26, Res. 5; Tırpan-Söğüt 2005, 373.

ikinci bir kuyu açılmıştır⁵⁹. Su seviyesinin değişmesine bağlı olarak kuyuların derinliği arttırılmaktadır. Ancak burada suyun kesilmesine bağlı olarak, yeni bir kuyu açımına gidildiği anlaşılmaktadır.

Benzer şekilde yol kenarı kuyusu, Stratonikeia ile Lagina arasındaki kutsal yol kenarında da görülmektedir⁶⁰. Yol kenarı kuyularının dışında tarla içinde açılmış kuyular da bulunmaktadır. Bu ikinci grup kuyular tarla sahibinin ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak tarım alanı içinde yer almaktadır. Bunların yanında Bağ Evleri de bulunabilmektedir.

9. Mezar Tipleri ve Ölü Gömme Gelenekleri

Kutsal yolun doğusunda bulunan yerleşimin üst bölümünde güney, doğu ve kuzey olmak üzere üç yönde mezarlara rastlanmıştır (Fig. 24). Burada kazısı yapılan yaklaşık 270 mezarın inhumasyon ve kremasyon gömünün yanı sıra, kenotaph örneklerden oluştuğu görülmüştür⁶¹. Geç Geometrik Dönem'den (Fig. 25)⁶², Geç Roma Dönemi'ne kadar tarihlenen bu mezarların bazıları tek, bazıları ise aynı ve farklı dönemlerde birden fazla gömüye ev sahipliği yapmıştır⁶³. Bunların arasında küçük teraslarda oluşturulan aile mezarlıklarına da rastlanılmıştır⁶⁴.

M.Ö. 8. yy sonlarından, M.Ö. 3. yy'a kadarki süreçte yerleşime daha yakın alanlarda mezarların olduğu, sonraki dönemlerde bu mezarlardan bazılarının yerleşim yeri içinde kaldığı tespit edilmiştir. Bu durum zamanla yerleşimin genişlediğini göstermektedir. Hatta bazı mezarların yapı kalıntıları içinde kaldığı, bunun tahrip olmadan aynı şekilde korunduğu dikkati çekmiştir. Kıta Yunanistan ile adalarda M.Ö. 7. yy'dan itibaren gömülerin tamamen yerleşim dışına taşındığı bilinmektedir⁶⁵. Yerleşim yeri dışındaki nekropollerde eğer uygun oluyorsa, kentten ayrılan yol nekropolün içinden geçerek kutsal alana ulaşmaktadır⁶⁶. Burada hem kutsal alan çevresi, hem de kutsal yol kenarındaki gömü geleneği tam olarak uygulanmıştır. Börükçü içindeki yol, yerleşim teraslarından sonra nekropol içinden geçip, kutsal alana ulaşmaktadır.

Rafli ve rafsız örgü tekne, plaka tekne⁶⁷, lahit, yeraltı oda mezar, çömlek⁶⁸, osthok, urna ve doğrudan toprağa gömü olmak üzere oldukça farklı tiplerde mezarlara rastlanmıştır. Antik dönemde kullanıldığı bilinmekle birlikte⁶⁹, burada ahşap tabutlar ile ilgili kesin bir veriye rastlanılmamıştır⁷⁰. Bazı mezarların belirli dönemlerde yoğunlukta olduğu belirlenmiş olmakla birlikte, mezar tipi ile dönem arasında kesin bir belirleyici olduğunu söylemek zordur. Ancak yine de bazılarında, dönemsel tercihlerin olduğu ve buna bağlı olarak bazı mezarların belirli dönemlerde daha çok yapıldığı açıktır⁷¹.

⁵⁹ Bu ikinci kuyu 2004 yılında buradaki kazılar devam ederken, halen daha köylüler tarafından kullanılmaktaydı.

⁶⁰ Bu kuyulardan birisi kutsal yolun hemen batı kenarında tespit edilip, sondaj numarası verilerek detaylı bir şekilde kazıları yapılmıştır (Tırpan-Söğüt 2007, 595).

⁶¹ Mezar tiplerine ait örnekler için bkz. Tırpan-Söğüt 2006, 259-260, Res. 1-4. Kremasyon gömünün haricinde, nekropolde yapılan kazılarda geniş yanık izlerine rastlanmış ve bunların kremasyon ritüelleri için kullanılan yerler olduğu düşünülmüştür (Tırpan-Söğüt 2006, 260).

⁶² Karşılaştırmak için bkz. Özgünel 2006, 56, Lev. 47a.

⁶³ İlk bulunan farklı tiplerdeki mezar örnekleri ve bunlar ile ilgili değerlendirmeler için bkz. Söğüt 2004, 27-31, Res. 11-16; Tırpan-Söğüt 2005, 376, Res. 10-11.

⁶⁴ Atina'nın 7 km kuzey batısındaki Nea Ionia'da Protogeometrik Dönem'e ait nekropoliste etrafı duvarlarla çevrili aile mezarlıkları tespit edilmiştir (Hürmüzlü 2008, 6).

⁶⁵ Hürmüzlü 2008, 4.

⁶⁶ Bu konuda Stratonikeia'nın kuzeyindeki nekropoller çok güzel bir örneği oluşturmaktaydı. Benzer uygulamalar için bkz. Hürmüzlü 2008, 5-6.

⁶⁷ En az dört parça plaka taştan oluşan bu mezar tekneleri sandık mezar olarak da isimlendirilmektedir (Hürmüzlü 2008, 17-18, Res. 9).

⁶⁸ Burada çömlek içinde bulunan hem kemik hem de biberon buluntusuna göre bu mezarların çocuklar için kullanıldığı kesinleştirilmiştir (Tırpan-Söğüt 2006, 258, Res. 2).

⁶⁹ Kurtz-Boardman 1971, 72; Hürmüzlü 2008, 16.

⁷⁰ Bunlar çok kolay bir şekilde çürüyerek yok olabilecek malzemeler olduklarından günümüze ulaşamamış olma ihtimali yüksektir.

⁷¹ Küçük ve orta büyüklükte plaka taşlardan yapılan mezarlar M.Ö. 7 yüzyıl sonu ile M.Ö. 5 yüzyıl arasında tarihlenmektedir. Bunlardan M.Ö. 8. yy sonu ile M.Ö. 7. yy'a tarihlenen örneklerin bir kenarlarında ya da köşelerinde hediye rafli olarak yapılmış olduğu dikkati çekmektedir. Büyük

Farklı tiplerde örneklerin bulunduğu mezarların tipolojik dağılımında, nekropol alanı içindeki doğal yapının etkili olduğu, araştırmacılar tarafından kabul edilen bir gerçektir. Bunun bir sonucu olarak burada yeraltı oda mezarlar, sadece uygun doğal kayanın olduğu doğu ve en üst teraslarda daha çok görülmüştür⁷². Hatta burada bu mezarların kendi aralarında aynı hizada, doğal terasa bağlı olarak sıralı şekilde dizildiğini de söylemek mümkündür.

Mezarların bazılarının kendi içinde küçük gruplar oluşturması, aile mezarlığı geleneğinin varlığını ortaya koymuştur. Bu küçük grupların yakınlarında bulunan küçük düzlükler, mezar sahibi yakınlarının belli dönemlerde burayı ziyaret ettikleri ve hatta buralarda seremoniler yaptıklarını ortaya koymaktadır⁷³. Bu alanlar örgü tekne Geometrik mezarlarda daha sıradan bir yer iken, Klasik ve Hellenistik Dönemler'de inşa edilen mermer mezarların yakınında daha gösterişli yapılmışlardır. Böylelikle mezarın yapısına göre bu düzenlemelerin basit bir yerden daha görsel bir alana doğru değiştiği anlaşılmaktadır.

Kremasyon⁷⁴ gömüler genellikle urna kabı içine konulmuş halde bulunmuştur⁷⁵. Bunlar yakılan cesedin geriye kalan kemiklerinin toplanarak kabın içerisine konulmasından ibarettir. Ancak yaygın olan bu tipin haricinde, Börükçü'de kayaların düzensiz dikdörtgen şeklinde oyularak içine gömünün yapıldığı çukurluklar şeklinde, fazla yaygın görülmeyen bir mezar örneğinin varlığı da bilinmektedir⁷⁶ (Fig. 26). Buluntularına göre bu mezar Erken Arkaik Dönem'e tarihlenmektedir⁷⁷. Bunun dışında Klasik Dönem'e tarihlenen kremasyon gömünün yapıldığı başka bir örnekte, doğal zemine oygu tekne bir mezar hazırlanmış ve bunun içine ceset yakıldıktan sonra geriye kalan kül ve kemikler birlikte toplanarak her hangi bir kap olmadan doğrudan mezarın içine doldurulmuştur⁷⁸. Mezar derinliği oygu tekne ile aynı olan bu mezarda kül ve kemik dolgu yaklaşık olarak kapak taşı seviyesine kadardı⁷⁹. Bu grubun bazı örneklerinde, düz alan veya çok az bir çukurlukta kremasyon yapıldığı ve aynı alana toplanan kül ve kemiklerin üzeri kapatılarak mezar oluşturulduğu bilinmektedir⁸⁰. Ancak Börükçü'deki mezarın kapladığı alan çok dar olup, mezarın çevresinde yakma iziyle ilgili kalıntıya rastlanmamıştır. Bu nedenle yakma işleminin mezar içinde değil ayrı bir yerde yapılmış olduğu düşünülmektedir. Çünkü nekropol alanında toplu geniş yanık alanları belirlenmiş ve buralar kremasyon işleminin yapıldığı yerler olarak değerlendirilmiştir⁸¹. Mevcut mezarlara göre bu yakma alanlarından bazen sadece kemikler alınıp urna içinde, bazen de kemik ve küllerin tamamı toplanarak, doğrudan mezara doldurularak gömü yapılmış olmalıdır.

mermer plakalardan yapılmış olan mezarlar ise buluntularına göre M.Ö. 2. yüzyılın 2. yarısı ile M.Ö. 1. yy'ın başlarında daha yaygın olarak kullanılmıştır. Bu tespitler Börükçü haricinde Stratonikeia çevresindeki başka mezarlar ile desteklenmektedir. Bu tipin Börükçü örneği için bkz. Tırpan-Sögüt 2005, 377, Res. 7-8.

⁷² Tırpan-Tekocak-Ekici 2009, (Baskıda).

⁷³ Çalışmalarda, 9,5 m uzunluğunda ve 0,90-1,50 m genişliğinde bir teras duvarı bulunmuştur. Teras oluşturulan bölüm M.Ö. 8. yüzyıl sonu ve M.Ö. 7. yüzyıl başlarına ait olan mezarların üst bölümüne gelmekteydi. Duvarın yakın çevresinde yapılan kazılarda M.Ö. 5. yüzyıla ait seramik parçaları ve M.Ö. 4. yüzyıla ait Milas sikkesi ele geçmiştir. Teras duvarının bulunduğu alan ve gerisindeki düzlük, burasının mezarların yakınındaki ölü kültü ile ilgili seremonilerin yapıldığı yer olabileceğini göstermektedir. Buluntulardan bu alanın en azından M.Ö. 8. yüzyıl sonlarından M.Ö. 4. yüzyıl sonlarına kadar kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu tespitler yakın alandaki mezar buluntuları ile de desteklenmektedir.

⁷⁴ Kremasyon hem kadınlar hem de erkekler için et ve kasları hızlıca yok etmek, dolayısıyla ruhu serbest bırakmak düşüncesiyle uygulanan bir yöntemdir. Çocuklar için ise genellikle inhumasyon gömü yapılmaktadır (Hürmüzlü 2008, 8-9).

⁷⁵ Kremasyon gömüler ile ilgili bkz. Hürmüzlü 2008, 9-13, Res. 4-5.

⁷⁶ 04BM12 Numarası verilen bu mezarda bulunan iki hediye Lydia eserlerinden oluşmaktadır. Buluntularına göre bu mezarın sahibinin bir şekilde Lydia Bölgesi ile ilişkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Hatta o bölgeden gelmiş birisi de olabilir. Böylelikle M.Ö. 6 yy'ın ilk yarısında Lydia Bölgesi ile yakın ilişkisinin olduğuna dair buluntular elde edilmiş olmaktadır.

⁷⁷ Burada ele geçen eserler M.Ö. Geç 7. yy ile 6. yy'ın ilk yarısına tarihlenmektedir. Benzer örnekler için bkz. Crawford-Greenewalt 1976, 28, Pl. XIX, Fig. 1cd 7; Crawford-Greenewalt 2010, 111, No: 96.33.

⁷⁸ Bu mezar 05BM114 numarası ile kayıtlara geçmiştir.

⁷⁹ Buna benzer şekilde kremasyon işlemi yapıldıktan sonra kül ve kemikler, yakıldıkları yerde toplanıp üzerine kiremitler çatılarak mezar oluşturulmakta ya da kremasyon sonrası kemikler toplanarak bir kap içine konulmaktadır.

⁸⁰ Hürmüzlü 2008, 10. Kremasyon yapılan yerin mezara dönüştürülmesi örneği Laodikeia'da da tespit edilmiştir (Şimşek 2011, 24, Lev. 25, Res. 81).

⁸¹ Benzer kalıntı ve değerlendirmeler için bkz. Kurtz-Boardman 1971, 74; Hürmüzlü 2008, 9.

Bir mezara aynı aileye ait olan ve yakın zamanlarda ölmüş kişilerin birlikte gömüldüğü, ancak aynı aileye ait uzakta ölen ve küllerinin bile getirilme şansının olmadığı bireyler için küçük, çocuk mezarı büyüklüğünde kenotaph inşa edilmiştir. Bulunan üzeri açık örneklerle göre, bazılarının üzeri bile kapatılmamış olabilir.

Mezarlar dönemlerine bağlı olarak belirli sıralar ve alanlar oluşturmuşlardır. Ama bazı dönemlerde alan darlığına bağlı olarak karışık gömüler de yapılmıştır. Bu nedenle örgü tekne ve küp mezarları yan yana veya altlı üstü olarak birbirine çok yakın bir şekilde görmek mümkündür (Fig. 27). Belirli mezarların bulunduğu alanların üstünden duvarlar geçirilerek bir nevi mezarların bütün bir grup halinde korunması sağlanmıştır. Mezar üzerinde ve aralarında bulunan duvarlar zamanla mezar terasları oluşmasına yol açmıştır (Fig. 28). Teras duvarları ile oluşan düzlüklerin bazıları mezar ziyaretlerinde kullanılan alanlardandır⁸².

Klasik Dönem mezarlarında Geometrik Dönem'den beri burada iyi bilinen kireç taşı örgü tekne örneklerin kullanımına devam edilmiştir. Buna ilave olarak kireç taşı ve mermer plaka tekne mezar örnekleri de görülmektedir⁸³. Kireç taşı olanların düzensizliğine rağmen, mermer olanlarda oldukça kaliteli bir işçilik dikkati çekmektedir. Kireç taşı plakaların sayısı taşların büyüklüğüne göre değişmektedir. Plaka taşlar çoğunlukla yan kenarlar ile üst örtüde kullanılmıştır⁸⁴ (Fig. 29). Ancak mermerden yapılanların alt kısımları bir ya da iki parça, her yönde birer plaka ve üst örtülerinde ise bir ya da iki parça kullanılmıştır. Kullanılan blokların mezar içine bakan yönleri düz yüzeyli, ince yonulu olarak işlenirken dış yüzeyleri mermerlerin kesildiği şekli ile kaba olarak bırakılmıştır.

Mezar ziyaretlerinin haricinde, nekropol alanında gömü sonrası mezar töreni ile ilgili farklı bir kalıntı tespit edilmiştir. M.Ö. 6. yy'a ait bir mezarın kenarında, Klasik Dönem'e ait mezarın yaklaşık olarak kapak taşı üstü seviyesine yakın bir kotta, ateş yakıldığı ve burada keçi ya da koyun türü bir hayvan etinin yenildiği ve kemiğinin ateşin içine atıldığı görülmüştür⁸⁵. Mezar başında gömü sonrası etli yiyeceklerin yenildiği ve hatta bunların özellikle siyah koyun olduğu ile ilgili Keremaikosta tespitler yapılmıştır⁸⁶. Börükçü örneklerine göre mezar başında yemek ve özellikle etin yenilmesi geleneğinin kökeni Anadolu olmalıdır⁸⁷.

Çocuklar yaygın bir şekilde plaka tekne (Fig. 30), örgü tekne ve çömlek mezarlar içine inhumasyon olarak gömülmüşlerdir⁸⁸. Bazı çocuklar kollarında bilezik ile gömülürken, bazılarının yanına günlük hayatta kullandığı oyuncaklar⁸⁹ ve beslenmede kullanılan pişmiş toprak biberon bırakılmıştır. Çocuk mezarlarından bazıları dağmık,

⁸² Teras duvarı, mezar ve buluntuları ile birlikte kesinleştirilen bir terasın 2003 yılında kazısı yapılmıştır (Tırpan-Söğüt 2005, 379). Sonraki yıllarda da bunu destekleyen alanlar tespit edilmiştir. Böylelikle bunun Geç Geometrik Dönem'den itibaren Börükçü'de kullanıldığını söylemek mümkündür. Benzer şekilde Dağlık Kilikia Bölgesi'nde bulunan çokgen taş duvarlı mezarların girişi önünde veya yakınında bulunan aynı amaca yönelik düzenlenmiş alanlar için bkz. Söğüt 2006, 50-52, 80, 93, Res. 11-13, 31.

⁸³ Söğüt 2004, 29-31, Res. 12-17.

⁸⁴ Bu döneme ait mermer plaka tekne tipinde yapılmış örneklerden birisi 05BM66 numaralı mezardır. Tek gömünün yapıldığı bu mezar buluntularına göre M.Ö. 4. yy'a tarihlenmektedir. Buluntulardan bodur lekythos karşılaştırmak için bkz. Robinson 1933, Pl. 146-147.

⁸⁵ Yiyecek ve içecek adağı ile ilgili olarak bkz. Hürmüzlü 2008, 40-42.

⁸⁶ Antik dönemde mezar başlarında mezar ziyaretleri yapıldığı ve yemeklerin yenildiği iyi bilinen bir gerçektir. Attika Bölgesi'nde mezarlara yiyecek ve içecek getirilmesinin dışında, bunlarda hayvan kemiklerine de rastlanmıştır (Kurtz-Boardman 1971, 36, 74, 146). Çoğu Geometrik mezar da kuş, yabani tavşan, keçi, koyun, domuz ve sığır kemikleri ele geçmiştir (Kurtz-Boardman 1971, 66-67). Laodikeia'da tonozlu mezarın yanında ölü kültü töreni ile ilgili boğa iskeleti bulunmuştur (Şimşek 2007, 325). Ayrıca Laodikeia'da kiremit çatma mezarın dışında ve oda mezarların içinde pişirme kapları ve bunların içinde hayvan kemikleri bulunmuş ve bunların mezar başında yenen yemekler ile ilgili olduğu belirtilmiştir (Şimşek 2007, 325, Res. 123b; Şimşek 2011, 24, Lev. 26, Res. 86, 88). Yine burada, farklı bir uygulama olarak kremasyon kabının üzerine kapak şeklinde yerleştirilen tabak ve kaseler içinde yemek kalıntısına rastlanılmıştır (Şimşek 2011, 15). Mezar başında yenilenlerin haricinde, kurban edilen hayvanların varlığı da bilinmektedir (Kurtz-Boardman 1971, 186-187).

⁸⁷ Bu konuda tespit edilecek yeni örneklerin birlikte değerlendirilmesi gerekir. Son zamanlarda yapılan çalışmalardaki mezar törenleri ile ilgili bulgular bazı önerilerin köken probleminin değişeceği yönündedir.

⁸⁸ Tırpan-Söğüt 2005, 379, Res. 13-14. Greklerde yetişkinler için kremasyon kullanılmasına rağmen, çocuklar için standart gömü biçimi inhumasyondur (Kurtz-Boardman 1971, 36). Plinius (Nat. Hist. VII, 72) çocuklardan dişleri çıkmayanların genellikle yakılmadıklarını belirtmektedir. Çocuklar yalnız gömüldükleri gibi anneleri ile birlikte de gömülmektedir.

⁸⁹ Kurtz-Boardman 1971, 221.

büyük bir grup ise toplu olarak bulunmuştur. Tekli mezarların bazıları yapıların içerisinde ve yerleşim yeri içinde yukarı çıkan basamaklı yolun kenarındaki küçük boşluklarda ele geçmiştir. Bu mezarlar hiçbir şekilde tahrip olmadıklarından, yerleşim yerinde yapıların içinde çocukların gömülmesinin olağan karşılandığını doğrulamaktadır⁹⁰. Bu toplu mezarlar özellikle kutsal alanın kazı yapılan kuzey bölümünde görülmüştür. Buradan kutsal alanın çevresine çocuk gömüsünün fazla yapıldığını söylemek mümkündür. Genellikle M.Ö. 5.-4. yy'a tarihlendirilen bu mezarlar, yoğun bir çocuk ölümünün olduğunu göstermektedir⁹¹. Özellikle burada bazı yerlerde çocuk mezarı yapımı için toplu ve hazır bulundurulmuş gruplar halindeki taşlar, ani çocuk ölümlerinin sık olduğunu ve buna bağlı olarak da önceden hızlı mezar inşa edebilmek için hazırlıkların yapıldığını düşündürmektedir. Çünkü özel hazırlanıp toplu bırakılan bu küçük taş grupları, sadece bir çocuk mezarı inşa edebilecek kadardı.

Mezar inşalarında hem yerel kireç taşı hem de mermer kullanılmıştır. Kireç taşı kullanımı her zaman ve her yerde tercih edilen bir malzeme olmuştur. Kireç taşı örnekler kadar yaygın olmamakla birlikte, Nekropol alanında farklı mermer mezarlar da bulunmuştur. Mermer kullanımı Hellenistik Dönem ile birlikte daha çok yaygınlaşmıştır. Diğer örneklerin yanı sıra özellikle M.Ö. 2. yy'dan itibaren mermer mezarların kullanımında artış olduğu anlaşılmaktadır.

Erken Hellenistik Dönem'e ait en güzel mermer örnek, Börükçü'de ilk bulunan mezardır (02BM01)⁹². Mermerden inşa edilen bu yapı, sahte dromos ve mezar odasından oluşmaktadır⁹³. Batıda, her iki kenarında 0,40 m civarında tek sıra farklı uzunlukta taşlardan oluşan bir duvarın olduğu girişten sonra mezar odasına girilmektedir. Zemini düzgün bir şekilde mermer döşemeli mezar odasının güney ve kuzey kenarlarında iki kline vardır. Bu klinelerin üzeri düz olmayıp, 8 cm derinliğinde çok sığ bir tekne şeklinde düzenlenmiştir⁹⁴. Mezar odasının üzeri ise mezarın enine uzatılmış 3 adet mermer dikdörtgen blok ile kapatılmıştır (Fig. 31). M.Ö. 2. yy sonlarından itibaren alt, yan kenarlar ve kapakları plaka mermer levhalardan oluşan plaka tekne mezar geleneği yaygınlaşmıştır. Bu tipin buluntuları ile M.Ö. 2. yy'ın sonu, M.Ö. 1. yy'ın başına tarihlenen çok güzel plaka tekne örnekleri bilinmektedir⁹⁵ (Fig. 32). Aynı dönem içinde yapıлып, Roma İmparatorluk Dönemi boyunca büyük bir çoğunluğu tekrar kullanılan yeraltı dromoslu kaya oyuğu mezarlar vardır. Roma İmparatorluk Dönemi boyunca da aynı şekilde farklı tipte mezar örneklerinin kullanıldığı bilinmektedir (Fig. 33).

Mezar hediyesi olarak hem yerli hem de ithal kapların kullanılmış olması, bu köyde yaşayanların ekonomik durumlarının iyi olduğunu ortaya koymaktadır. Pek çok mezarda farklı örneklerine rastlanan bu ithal kapların M.Ö. 5. ve 4. yy'da daha yaygın kullanıldığının belirlenmiş olması⁹⁶, bu dönemde zenginlik ve dış bölgeler ile ilişkilerin daha fazla olmasından kaynaklanmış olmalıdır. Tarihsel olarak bilinen Karia-Mısır ilişkileri, Börükçü mezar buluntuları ile de desteklenmiştir⁹⁷. Bunlar Stratonikeia vatandaşlarından bir grubun Mısır'a gittiği ve oradan sağ olarak döndüğünü ya da Mısır eserlerine Stratonikeia halkının bir şekilde ilgi duyarak satın almış olduğunu

⁹⁰ Yerleşim yerinde BDA2 Numaralı yapının içinde, mezar hediyesi olmamakla birlikte, mimarisi Klasik Dönem örneklerine çok benzeyen mezarlar bulunmuştur. Aynı geleneğin farklı bir uygulaması olarak ev yakınına çocukların gömüldükleri de bilinmektedir (Kurtz-Boardman 1971, 188-189).

⁹¹ Tırpan-Söğüt 2005, 379.

⁹² Söğüt 2004, 27-28, 30, Res. 15.

⁹³ Bu mezar buluntularına göre M.Ö. 3. yy ortalarında inşa edilmiş olmalıdır.

⁹⁴ Bu tip klineler kaya mezarında görülen uygulamanın bir devamıdır. Benzer şekilde kline düzenlemesi, Lagina Hekate Kutsal Alanı'nın yaklaşık 500 m kuzeyindeki Yayalar Mevkii'nde bulunan ve kazısı yapılan Klasik Dönem'e tarihlenen iki odalı kaya mezarında görülmektedir. Aynı bölgede bulunan bu iki örneğe göre bu uygulama önce kaya mezarlarında görülmüş ve daha sonra bu tip mezarın klinelerine uygulanmıştır.

⁹⁵ Söğüt 2004, 27-30, Res. 12, 16.

⁹⁶ Örneğin 03BM12 Numaralı mezarda, M.Ö. 5. yüzyılın 2. yarısından, siyah figür tekniğinde sarmaşık dalından karın süslerine sahip Attika atölyelerinin ürettiği olduğu anlaşılan iki lekythos ve bir askos'un da yer aldığı urna gömüye rastlanmıştır. İthal lekythos ve askosların Silifke Müzesi'nde bulunan benzer örnekleri için bkz. Zoroğlu 1994, 61-62, Res. 64, 69.

⁹⁷ 06BM47 Numaralı mezarda cam ve pişmiş toprak ithal eserler ile birlikte Mısır Tanrısı Ra'nın gözünün bulunduğu bir kolye dahil olmak üzere pek çok buluntu ele geçmiştir. Böylelikle Mısır ile kültürel ilişkisinin dışında, kült anlamında ortak inanışların olduğu anlaşılmaktadır.

göstermektedir. Hangisi olursa olsun, özellikle Klasik Dönem’de başlayan Mısır kültürüne bir yakınlığın olduğu açıktır. Börükçü mezarlarında Yunanistan ve İtalya gibi dış bölgelerin haricinde, İonia ve Lydia Bölgesi şehirleri ile de var olan yakın ilişkiyi gösteren mezar hediyeleri ele geçmiştir.

Roma İmparatorluk Dönemi’nde, daha önceden bilinen mezar örnekleri görülmeye devam etmiştir. Bu dönemde yeni bir nekropol alanı oluşturulmamış ve erken mezarların yakınında gömüler yapılmıştır. Hellenistik Dönem’den iyi bildiğimiz, mermer düzgün blok taşlardan örülen klineli ve klinesiz oda mezarın farklı ve güzel örnekleri bulunmuştur. Taş kapaklı örgü tekne mezarların yanı sıra, önceki dönemlerin bir devamı olarak, doğrudan toprağa gömünün yapıldığı örnekler de tespit edilmiştir. Basit mezarlar olarak değerlendirilen bu örneklerin bazılarının üzeri çatı kiremidi ile kapatılmıştır⁹⁸ (Fig. 33). Bu mezarlar kiremit çatmadan⁹⁹ farklı olup, üzerleri çatı kiremidi veya tuğla ile düz olarak kapatılmaktadır. Bunların benzer örnekleri Laodikeia’dan bilinmektedir¹⁰⁰.

Mezar hediyeleri için farklı bir grubu da mezarlara gömü yapıp kapağı yerleştirildikten sonra bırakılan hediyeler oluşturmaktadır. Bunlar arasında önemli bir grubu, detaylı kazılar yapıp aynı alandaki tüm parçalar toplanmış olmasına rağmen, tamamlanamayan kaplar oluşturmaktadır. Bu kaplar aynı alanda kırılmış olsalar kesinlikle parçaları bulunurdu. Bunların hiçbir zaman parçalarının tamamlanamamış olması, aynı kabın parçalarının bir kısmının başka alana atıldıklarını göstermektedir.

Börükçü’de bulunan mezarlar, bu bölgede bilinen örneklerin hepsinin aynı alanda toplanmış bir grubunu oluşturmaktadır. Hem mimari hem de buluntu olarak yakın benzerleri Stratonikeia Nekropolü’ne ilave olarak, Bozukbağ, Emirler ve Koranza yerleşmelerinde bulunmuş ve yayınlamıştır. Y. Boysal, Lagina ve çevresinde 1967-1970 yıllarında yaptığı kazı ve araştırmalarda Eski Tunç Dönemi’nden itibaren bölgenin kesintisiz iskan gördüğünü belgeleyen malzemeler bulmuştur¹⁰¹. Stratonikeia yakınlarındaki Aldağ’da Geç Geometrik ve sonrasına ait buluntular bilinmektedir¹⁰². Bozukbağ’da Geç Geometrik ve Emirler’de Klasik mezarların benzer örnekleri ele geçmiştir¹⁰³. Hacıbayramlar Höyüğü’ndeki Arkaik Devir yerleşiminde, pek çok pişmiş toprak eser bulunmuş ve yerleşim tespit edilmiştir¹⁰⁴. Ancak yerleşim çevresinde varlığı bilinen pitos, örgü tekne, oyu tekne ve kaya mezarları ile ilgili bir çalışma yapılmamıştır¹⁰⁵. Lagina Hekate Kutsal Alanı ile Koranza arasındaki nekropolde bulunan ve Klasik Dönem’e tarihlenen mezarların mimari, sikke ve seramik buluntularında da bölgesel etkileşim ve yakın benzerlikleri görmek mümkündür¹⁰⁶.

⁹⁸ Bu mezarlar için önce toprağa cesedin boyuna göre dikdörtgen bir çukur kazılmaktaydı. Çukurun içine cesedin yatırılıp, hediyesinin bırakılmasının ardından mezarın üzerine kiremitler konulup toprak dökülmekteydi. Bu şekilde yapılmış, doğrudan toprağa gömü ve üzeri iki adet çatı kiremidi ile kapatılan 05BM73 Numaralı mezar, içinde bulunan gümüş sikke ile Hadrian Dönemi’ne tarihlenmiştir. Sikke için bkz. Sear 2002, 148, No: 3516.

⁹⁹ Zemine yerleştirilen kiremit üzerine ya da doğrudan sıkıştırılmış zemin üzerine ceset yerleştirilip, hediyelerin konulmasından sonra karşılıklı kiremitlerin çatılıp üzerine toprak dökülmesiyle mezar tamamlanmaktaydı. Laodikeia’da bulunup kazıları yapılan kiremit çatma örnekler için bkz. Şimşek 2011, 14, Lev. 21, 29, 34, 36, 38, Res. 59-60, Pl. 2-8, 10-11, 13-15. Denizli İli, Belevi Kasabası, Kocatepe Mevkii’nde bu tip mezarların, kiremidin yanı sıra taş çatma olarak yapılanları da bilinmektedir. Burada aynı nekropolde her iki mezar yan yana bulunmuştur. Mezarlar için bkz. Söğüt 2007, 768, Res. 3.

¹⁰⁰ Şimşek 2011, 15, Lev. 22, 34, 38, Res. 66-67.

¹⁰¹ Boysal 1970, 63 vd. Ayrıca A. A. Tırpan’ın yaptığı çalışmada da, bu tarihi süreci ve Börükçü ile çağdaş buluntuları açık bir şekilde görmek mümkündür (Tırpan 1997, 75-98).

¹⁰² Boysal 1987, 54-58, Res. 1-6.

¹⁰³ Boysal 1979, 389. Ayrıca Turgut Kasabası sınırlarında, Lagina çevresinde görülen M.Ö. 1. bin ilk yarısına ait farklı tiplerde mezar örnekleri için bkz. Boysal 1967, 1 vd.

¹⁰⁴ Burada 1971-1972 yıllarında Ü. Serdaroglu kazılar yapmıştır (Serdaroglu 1972, 74 vd.).

¹⁰⁵ Bu örnekler, arazide görülenler ve köylülerin anlattıklarına göre belirlenmiştir.

¹⁰⁶ Tırpan-Söğüt 2004, 91-94, Çiz. 1, Res. 11-14.

Mezarlarda bulunan iskeletler ile ilgili Antropolojik ön çalışmalar yapılmış ve bunlar devam etmektedir¹⁰⁷. Bu çalışmalarda çocuk ölümlerinin fazlalığı ve en fazla ölümün ise 0-1.9 yaş arasında olduğu ortaya konulmuştur¹⁰⁸. Kadınların 46.80, erkeklerin 37.43 ve genelde 39.17 olan yaş ortalamasının, Anadolu toplumlarının yaş ortalaması ile karşılaştırıldığında İznik ve Tepecik ile yakın değerler olduğu anlaşılmaktadır¹⁰⁹. Börükçü yerleşimindeki insanların boyları ortalama kadınlarda 1,54-1,58 m, erkeklerde 1,65-1,70 m olmalıdır¹¹⁰. Ayrıca iskeletlerdeki patolojik incelemelerde ise kemiğe yansıyan diş ve değişik vücut patolojisine ait bulgular elde edilmiştir¹¹¹.

Sonuç olarak Börükçü'deki kazılarda daha önce bilinmeyen yeni bir yerleşim bulunmuştur. Burası, Stratonikeia ile Lagina arasındaki kutsal yolun yakınında ve aynı çevrede bulunan Beybağ, Kumyer, Emirler, Bozukbağ ve Koranza¹¹² gibi farklı bir yerleşmedir. Ayrı bir yerleşme olması nedeniyle Stratonikeia'dan tamamen ayrı bir nekropolü bulunmaktadır. Mezar ve diğer kalıntıların haricinde, sondaj kazılarında bulunan dokuma atölyeleri ve zeytinyağı işliklerinin yoğunluğu, burasının ticaretini yapacak kadar çok üretim yapan bir yer olduğunu göstermektedir. İlk tespitlere göre burada en azından M.Ö. 8. yüzyıldan M.S. 5. yüzyıl sonuna kadar yerleşmenin olduğu düşünülmektedir. Kutsal yol kenarındaki kazılarda elde edilen verilere göre Stratonikeia ile Lagina arasındaki yolun en azından M.Ö. 8. yüzyıldan beri kullanılmakta olduğu da kesinleşmiş olmaktadır.

¹⁰⁷ Sağır vd. 2004, 27-40. Ayrıca burada bulunan iskeletler ile ilgili son değerlendirmeler için, bu kitap içinde M. Sağır, İ. Özer, Z. Satar ve E. Güleç'in "Börükçü ve Lagina Geometrik-Roma Dönemi İnsanları" adlı makalesine bakınız.

¹⁰⁸ Sağır vd. 2004, 28.

¹⁰⁹ Sağır vd. 2004, 29.

¹¹⁰ Sağır vd. 2004, 30.

¹¹¹ Sağır vd. 2004, 39-40.

¹¹² Şahin 1976, 17 vd.

Kısaltma ve Kaynaklar

- Akurgal 1993 E. Akurgal, *Eski Çağda Ege ve İzmir*, İzmir, 1993.
- Akurgal 1996 E. Akurgal, “Batı Anadolu’da Konut, Yerleşme ve Kent Planlaması (M.Ö. 3000-30)”, *Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme*, 1996, 122-145.
- Akurgal 1997 M. Akurgal, “Ein Früharchaisches Brunnenhaus in Alt-Smyrna”, *IstMitt* 46, 1996-1997, 131-134.
- Aydaş 2006 M. Aydaş, “Three Inscriptions from Stratonikeia in Caria”, *EpigAnat* 39, 2006, 111-112.
- Bean 1987 G. E. Bean, *Karia*, Çev.: Burak Akgüç, İstanbul, 1987.
- Boysal 1967 Y. Boysal, “Karia Bölgesinde Yeni Araştırmalar”, *Anatolia* 11, 1967, Ankara, 1-56.
- Boysal 1970 Y. Boysal, “Turgut Kazısı 1969 Yılı Raporu”, *Anatolia* 12, 1970, 63-93.
- Boysal 1979 Y. Boysal, “Lagina Kazıları”, 8. *Türk Tarih Kongresi-1*, 1979, 389-390.
- Boysal 1983 Y. Boysal, “Stratonikeia”, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi* 2, 1983, 123-134.
- Boysal 1987 Y. Boysal, “Stratonikeia Nekropolünün Tarihsel Süreci”, *Remzi Oğuz Arık Armağanı*, Ankara, 1987, 51-69.
- Boysal 1990 Y. Boysal, “Die Bauten der hellenistischen Stadt Stratonikeia”, *Documents of the XIII. International Congress for Classical Archaeology*, 1990, 501-502.
- Bürchner 1924 L. Bürchner, “Lagina”, *RE XII-1*, 1924, 456.
- Crawford – Greenewalt 1976 H. Crawford – Jr. Greenewalt, *Ritual Dinners in Eraly Historic Sardis*, London, 1976.
- Crawford – Greenewalt 2010 H. Crawford – Jr. Greenewalt, “Lidya’da Çömlekçilik”, *Lidyalılar ve Dünyaları*, Ed.: N. D. Cahill, 2010, 107-124.
- Demiriş 1999 B. Demiriş, “Eskiçağ’da Anadolu’nun Yerleşim Dokusu İçinde Çeşmelerin İşlevi”, *Çağlar Boyunca Anadolu’da Yerleşim ve Konut, Uluslararası Sempozyumu*, 5-7 Haziran 1996, İstanbul, 1999, 111-124.
- Diler 2010 A. Diler, “Olive Oil and Wine Production of the Halikarnassos Peninsula in Karia”, *Antik Çağda Anadolu’da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, Ed.: Ü. Aydınoglu – K. Şenol, 2010, 135-174.
- Evren 2000 A. Evren, *Efes Müzesi’ndeki Karia Bölgesi Kapları*, İzmir, 2000.
- Gruben 2001 G. Gruben, *Griechische Tempel und Heiligtümer*, München, 2001.
- Hanslik-Andree 1949 J. Hanslik-Andree, “Panamara”, *RE XVIII-3*, 1949, 450-456.
- Hasaki 2002 E. Hasaki, *Ceramic Kilns in Ancient Greece: Technology and Organization of Ceramic Workshops*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Cincinnati Üniversitesi, 2002.
- Hoepfner 1996 W. Hoepfner, “Houses and Society in Classical Antiquity”, *Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme*, 1996, 155-164.
- Hürmüzlü 2008 B. Hürmüzlü, *Eski Yunan’da Ölü Gömme Gelenekleri*, İstanbul, 2008.
- İren 2003 K. İren, *Vazo Resimlerinin Işığında Eski Yunan Çömlekçiliği*, İstanbul, 2003.
- Kurtz – Boardman 1971 D. C. Kurtz – J. Boardman, *Grek Burial Costoms*, New York, 1971.
- Laumonier 1958 A. Laumonier, *Les Cultes Indigènes en Carie*, Paris, 1958.
- Mylonopoulos 2006 J. Mylonopoulos, “Das Heiligtum des Zeus in Dodona”, *Archäologie und Ritual*, Ed.: J. Mylonopoulos – H. Roeder, Wien, 2006, 185-214.
- Neve 1970 P. Neve, “Eine Hethitische Quellgrotte in Boğazköy”, *IstMitt* 19/20, 1969-1970, 98-107.
- Nicholls 1959 R.V. Nicholls, “Old Smyrna; the Iron Age Fortifications and Associated Remains on the City Perimeter”, *BSA* 53-54, 1958-1959, 35-137.
- Özgüç 1999 T. Özgüç, “Karum Kanish as a City of International Trade”, *Çağlar Boyunca Anadolu’da Yerleşim ve Konut, Uluslararası Sempozyumu*, 5-7 Haziran 1996, İstanbul, 1999, 321-330.
- Özgünel 2006 C. Özgünel, *Karia Geometrik Seramiği*, İstanbul, 2006.
- Pedersen 2010 P. Pedersen, “The City Wall of Halikarnassos”, *Hellenistic Karia, Proceedings of the First International Conference on Hellenistic Karia*, Ed.: R. V. Bremen – J. M. Carbon, Oxford, 29 June-2 July 2006, 2010, 269-316.
- Plinius Plinius, *Naturalis Historia*: G. Plinius Secundus, *Naturalis Historia*. Kullanılan metin ve çeviri; H. R. Rackham, W. H. S. Jones – D. E. Eichholz, *Pliny Natural History*, with an English Translation, (The Loeb Classical Library), Mass.- Londra, 1938-1971.
- Radt 1999 W. Radt, *Pergamon Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları*, İstanbul, 1999.

- Robinson 1933 D. M. Robinson, *Excavation at Olynthus*, London, 1933.
- Ruge 1931 W. Ruge, "Stratonikeia", *RE IV A-1*, 1931, 322-325.
- Sağır vd. 2004 M. Sağır – İ. Özer – Z. Satar – E. Güleç, "Börtükçü İskeletlerinin Paleoantropolojik İncelenmesi", *19. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 2004, 27-40.
- Sear 2002 D. R. Sear, *Roman Coins and Their Values 2*, London, 2002.
- Sear 2005 D. R. Sear, *Roman Coins and Their Values 3*, London, 2005.
- Serdaroğlu 1972 Ü. Serdaroğlu, "1971-1972 Hacıbayramlar Kazısı", *Anadolu 16*, 1972, 77-84.
- Söğüt 2004 B. Söğüt, "Kömür, Dinamit ve Yeni Bir Yerleşim", *İdol 21*, Nisan-Mayıs-Haziran 2004, 24-31.
- Söğüt 2006 B. Söğüt, *Dağlık Kilikya (Kilikia) Bölgesi'ndeki Çokgen Taş Duvarlı Mezarlar*, İstanbul, 2006.
- Söğüt 2007 B. Söğüt, "Kalıntılar Işığında Antik Dönemde Belevi Çevresi", *Çal Sempozyumu Bildirileri*, 2007, 766-778.
- Söğüt 2009 B. Söğüt, *Lagina'da Osman Hamdi Bey*, Muğla, 2009.
- Söğüt 2011 B. Söğüt, "Stratonikeia 2009 Yılı Çalışmaları", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı-4*, 2011, 194-211.
- Söğüt 2012 B. Söğüt, "Stratonikeia'da 2010 Yılı Çalışmaları", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı-4*, 2012 (395-419).
- Şahin 1975 M. Ç. Şahin, "Lagina'dan (Koranza) İki Yeni Yazıt", *Anadolu (Anatolia) XVII*, 1975, 177-195.
- Şahin 1976 M. Ç. Şahin, *The Political and Religious Structure in the Territory of Stratonikeia in Caria*, Ankara, 1976.
- Şahin 1982 M. Ç. Şahin, *Die Inschriften von Stratonikeia II, IK 22.1*, Bonn, 1982.
- Şahin 2010 M. Ç. Şahin, *The Inscriptions of Stratonikeia III*, Bonn, 2010.
- Şimşek 2007 C. Şimşek, *Laodikeia (Laodikeia ad Lycum)*, İstanbul, 2007.
- Şimşek 2011 C. Şimşek, *Laodikeia Nekropolü (2004-2010 Yılları)*, İstanbul, 2011.
- Tırpan 1997 A. A. Tırpan, "Buluntular Işığında Lagina ve Yakın Çevresinin Tarihi Süreci", *S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi 11*, 1997, 75-98.
- Tırpan – Büyüközer 2010 A. A. Tırpan – A. Büyüközer, "Börtükçü 2 Numaralı Zeytinyağı Atölyesi", *Antik Çağda Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Uluslararası Sempozyum Bildiri*, Ed.: Ü. Aydınöğlu – K. Şenol, 2010, 227-240.
- Tırpan – Ekici 2010 A. A. Tırpan – M. Ekici, "Börtükçü Olive Oil Workshops", *Proceedings of the International Symposium, Trade and Production Through the Ages*, Ed.: E. Doksanaltı – E. Aslan, Konya, 25-28 November 2008, 2010, 313-327.
- Tırpan – Söğüt 2004 A. A. Tırpan – B. Söğüt, "Lagina 2002 Yılı Çalışmaları", *25. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2004, 87-100.
- Tırpan – Söğüt 2005 A. A. Tırpan – B. Söğüt, "Lagina ve Börtükçü 2003 Yılı Çalışmaları", *26. Kazı Sonuçları Toplantısı-1*, 2005, 371-386.
- Tırpan – Söğüt 2006 A. A. Tırpan – B. Söğüt, "Lagina ve Börtükçü 2004 Yılı Çalışmaları", *27. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2006, 257-270.
- Tırpan – Söğüt 2007 A. A. Tırpan – B. Söğüt, "Lagina ve Börtükçü 2005 Yılı Çalışmaları", *28. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2007, 591-612.
- Tırpan – Söğüt 2008 A. A. Tırpan – B. Söğüt, "Lagina ve Börtükçü 2006 Yılı Çalışmaları", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı-3*, 2008, 387-410.
- Tırpan – Tekocak – Ekici 2009 A. A. Tırpan – M. Tekocak – M. Ekici, "Two Tombs and Findings from Börtükçü Necropolis", *Proceedings of Euploia, Carians and Lycians in Mediterranean Context, Exchange and Identity*, Bordeaux Üniversitesi 5-7 Kasım 2009, (Baskıda).
- Tuna 1999 N. Tuna, "Batı Anadolu'da Geç Klasik Dönem Yerleşme Hareketleri", *Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut, Uluslararası Sempozyumu*, 5-7 Haziran 1996, İstanbul, 1999, 477-494.
- Zoroğlu 1994 L. Zoroğlu, *Kelenderis I: Kaynaklar, Kalıntılar, Buluntular*, Ankara, 1994.

Fig. 3 Batı Yamaçta Bulunan Su Yapısı Kalıntısı

Fig. 1
Kutsal Yol Kalıntısı

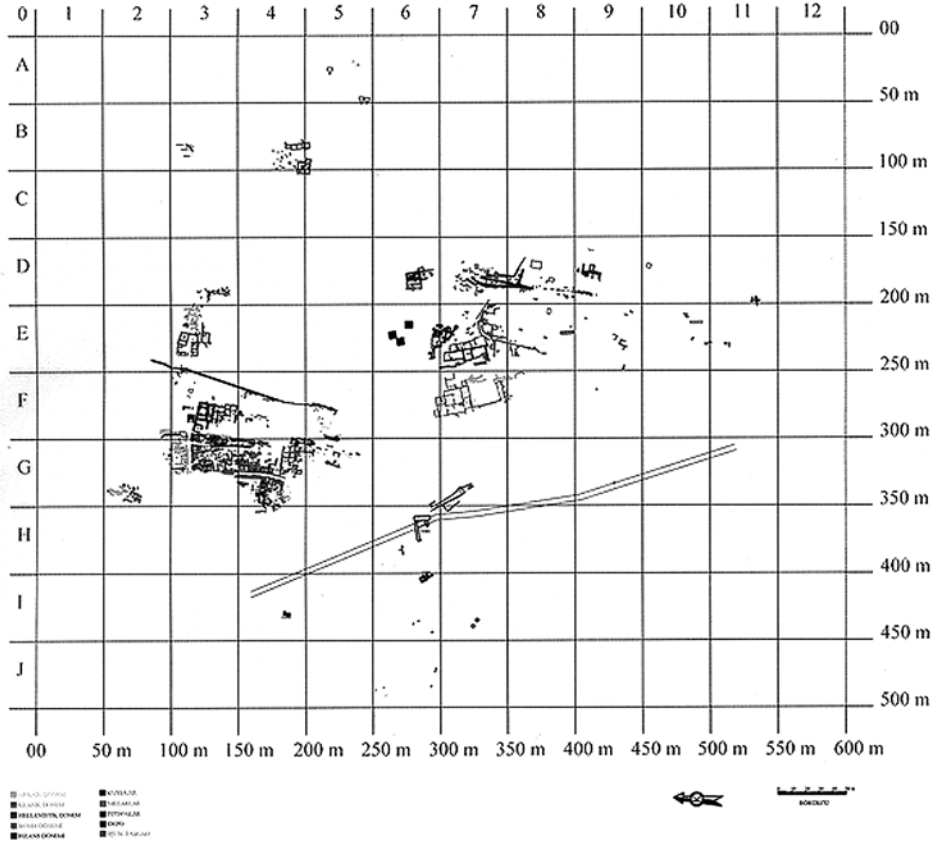

Fig. 2
Börükçü Kalıntıları
ve Kutsal Yol

Fig. 4
Türk Dönemi Ev
Kalıntısı (05BS03)

Fig. 5
Geç Geometrik Dönem
Kotyle ve Skyphos Parçaları

Fig. 6
Börtükü
Kuzey Bölüm
Kalıntıları

Fig. 7
Basamaklı Yol ve Üzerine
Hellenistik Dönemde
İnşa Edilen Duvar

Fig. 8
Arkaik Dönem Yatay ve
Dikey Sokaklar

Fig. 9
Kuzey-güney Yöntündeki
Klasik Dönem Yolu

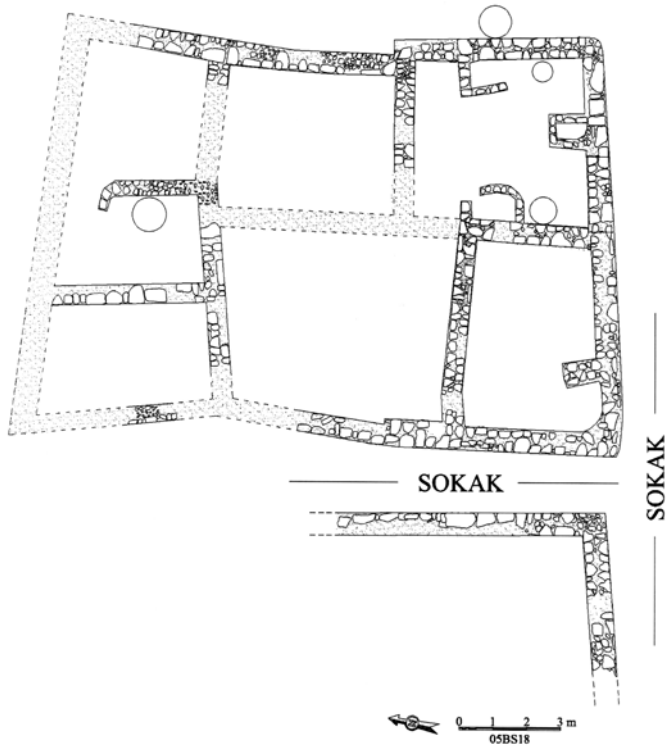

Fig. 10
Arkaik Dönem Evinin Planı ve
Çevresindeki Sokaklar (05BS18)

Fig. 11
BDA1 Numaralı Dokuma
Atölyesi Kalıntıları

Fig. 12 Kutsal Alanın Doğudan Görünümü

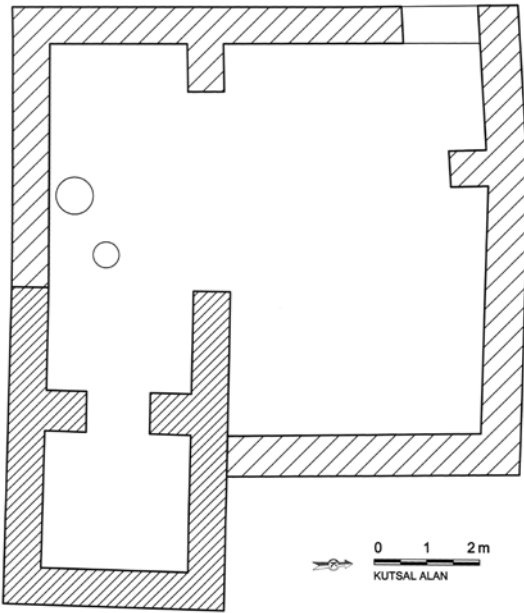

Fig. 13 Kutsal Alan Planı

Fig. 14 Kutsal Alanda Tapınak Girişi Önünde Bulunan Kaplar

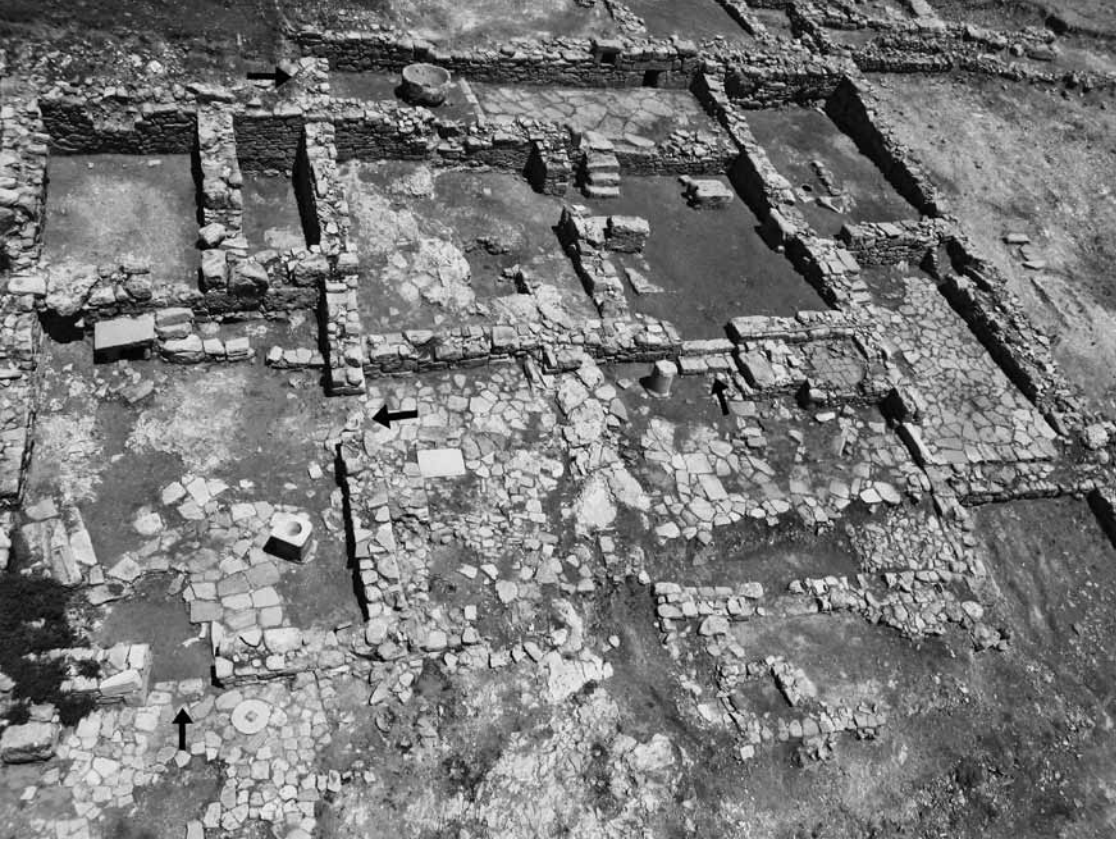

Fig. 15
2 Numaralı
Zeytinyağı İşliği

Fig. 16
2 Numaralı
Zeytinyağı
İşliğinden
Canlandırma
(Çiz.: A. Erkuş)

Fig. 17
2 Numaralı Zeytinyağı
İşliğı Girişindeki Fırın

Fig. 18
2 Numaralı
Zeytinyağı İşliğı
Girişi (Çiz.: A. Erkuş)

Fig. 19
Seramik Atölyesine Ait
Kil Havuzu (05BS05)

Fig. 20
Çatı Kiremidi Fırını
Kalıntısı (04BS12)

Fig. 21
Çatı Kiremidi Fırınından
Stroter Parçası

Fig. 22
Kaynak Çeşmenin
Girişi ve Suya İnen
Basamaklar

Fig. 23
Kaynak Çeşmenin
Çevresindeki Duvar
Kalıntıları

Fig. 24 Börtükçü Nekropolünden Bir Bölüm

Fig. 25
Geç Geometrik
Döneme Ait
Mezar ve
Buluntuları
(05BM104)

Fig. 26 Arkaik Dönemden Kaya Oyuğu Mezar ve Buluntuları (04BM12)

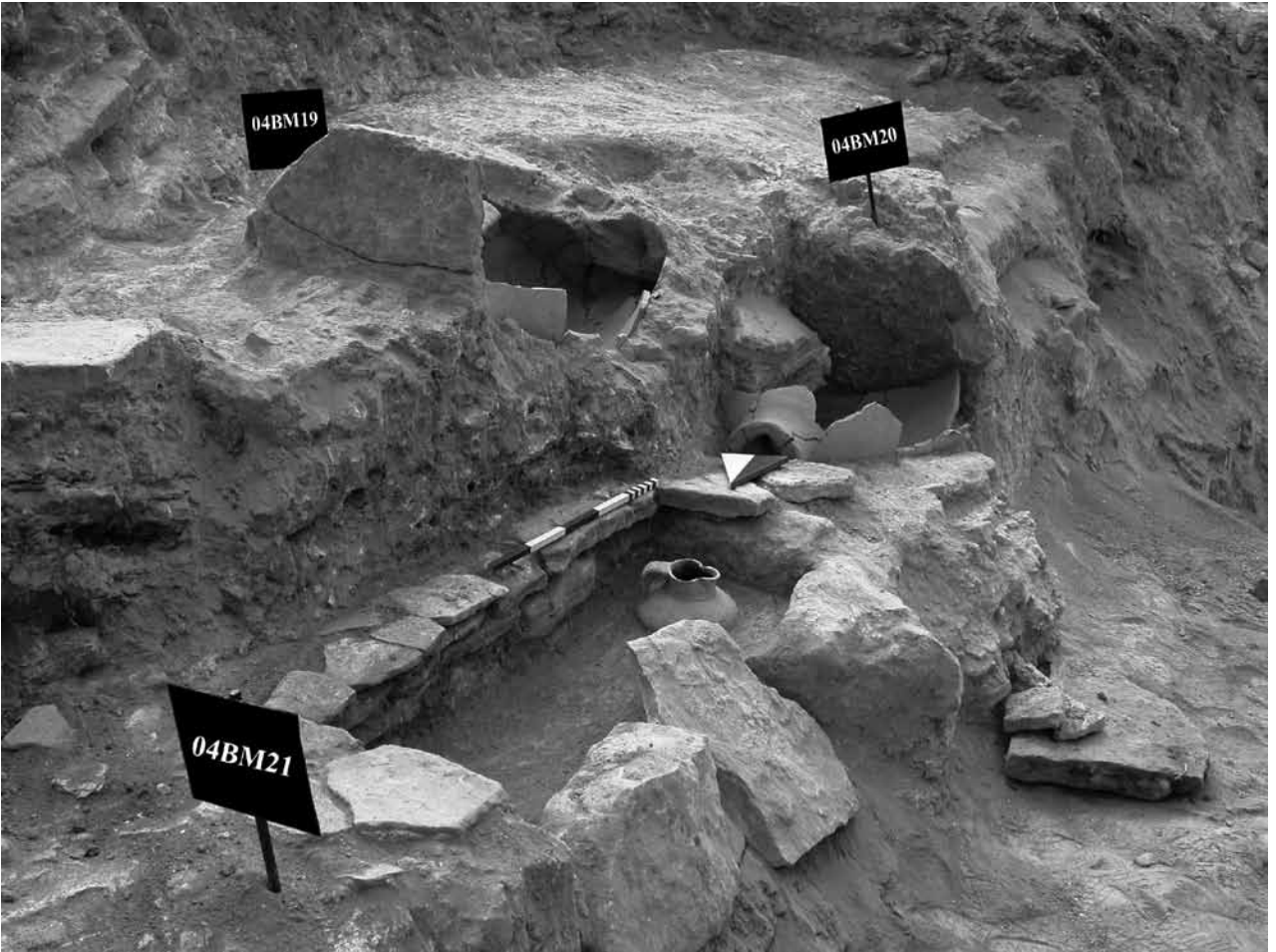

Fig. 27 Klasik Dönem Örgü Tekne ve Çömlek Mezarlardan Bir Grup

Fig. 28
Mezar Sırası ve Üzerine
İnşa Edilen Teras Duvarı

Fig. 29
Klasik Dönem Plaka
Tekne Mezar ve
Buluntular (05BM66)

Fig. 30
Kutsal Alan Çevresindeki
Klasik Dönem Plaka Tekne
Çocuk Mezarlarından İki
Örnek (05BM05-05BM06)

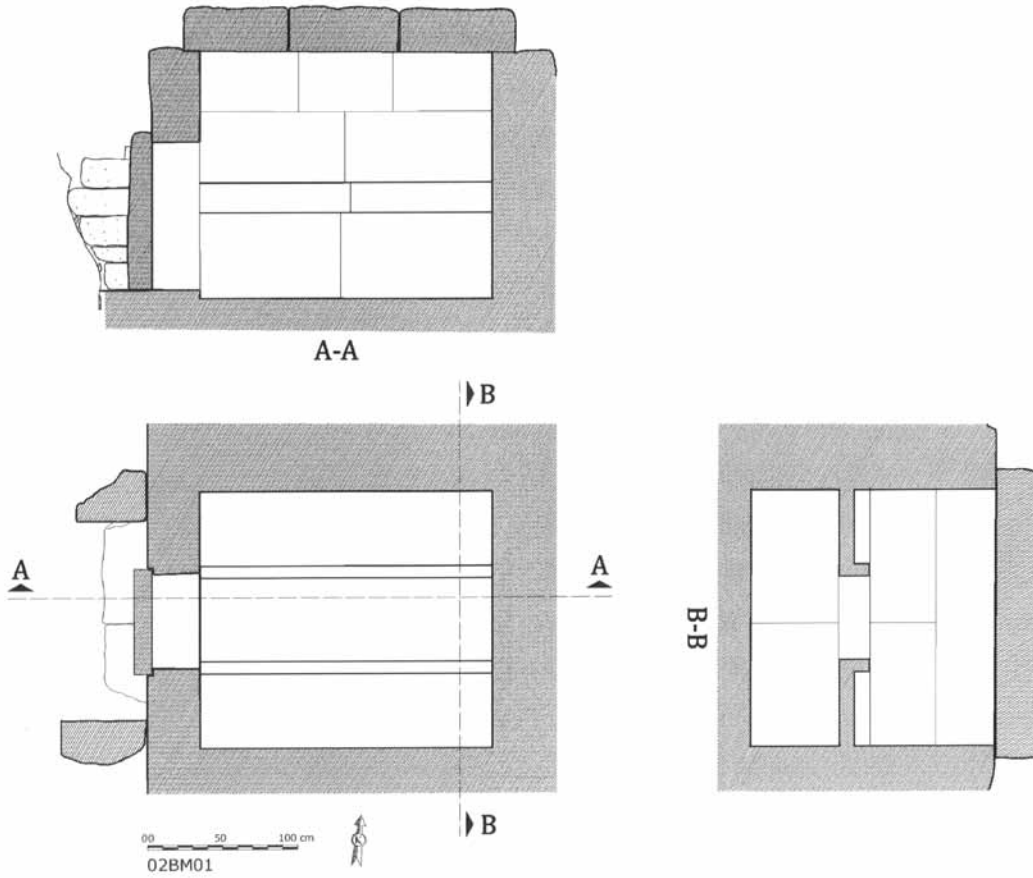
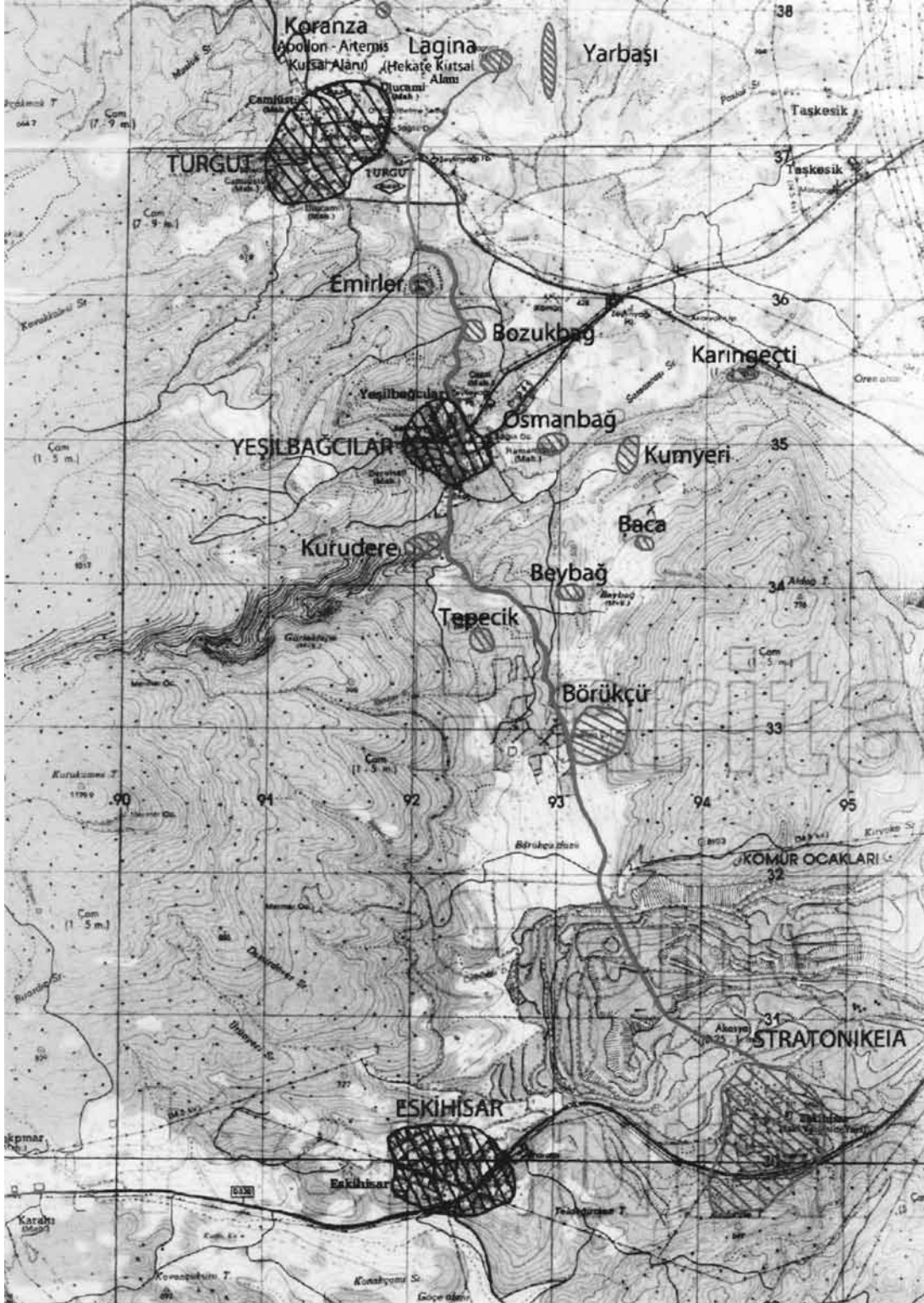

Fig. 31
Erken Hellenistik
Mermer İki Klineli
Oda Mezarın
Plan ve Kesitleri
(02BM01)

Fig. 33 Roma Dönemine Ait
Kiremit Kapaklı Mezar (05BM124)

Fig. 32 Geç Hellenistik Mermer Plaka
Tekne Mezar ve Buluntuları
(M.Ö. 2. yy Sonu-M.Ö. 1. yy Başı)

Harita 1 Stratonikeia ile Lagina Arasındaki Kutsal Yol Kenarında Bulunan Yerleşmeler